

LJUBLJANSKI ZVON

Izhaja 12krat na leto in stane 70 K, za pol leta 35 K,
za četrť leta 17 K 50 v, posamezna številka 7 K.

Uredništvo in upravništvo je v Sodni ulici šte. 6.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

≡ Vsebina prve številke: ≡

Oton Župančič: *Na molu.* — Franjo Roš: *K veliki maši.* — Ivo Šorli: *Gospa Silviya.* (Dalje prihodnjič.) — I. Vavpotič: *Epilog „Jugoslovanski razstavi“ v Parizu.* — C. Golar: *Pomladni sen.* — Ivan Zorec: *Hajduk Simo.* — C. Golar: *Napitnica.* — A. Funtek: *Ignacij Borštnik.* — Ivan Albrecht: *V zatišju.* — Franjo Roš: *Nocoj.* — Fran Govekar: *Zabota.* (Konec prihodnjič.) — Janko Samec: *Pan.* — Književna poročila: Engelbert Gangl: „Vinski brat“. (*Funtek.*) — Anton Melik: *Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.* (*M. Kos.*) — Slovenska Solska Matica: *Pedagoški letopis za leto 1916., 1917. in 1918.* (*Fran Erjavec.*) — Sekulić Isidora: *Iz prošlosti.* (*G. Cremonnik.*) — Ivo Zoričič: *Poljoprivredne prilike Hrvatske i Slavonije.* (*A. Melik.*) — *Kronika.* Vasičeva knjiga „Karakter i mentalitet jednog pokolenja“. (*G. Cremonnik.*) — *Savremenik.* — *Državno in kulturno jedinstvo.* — *Novo knjige.*

(Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.)

Last in založba „Tiskovne zadruga“, z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiskā Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Delniška tiskarna, d. d. **v Ljubljani**

(PREJ TISKARNA IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG)

Miklošičeva cesta števil. 16

se priporoča za izdelovanje vseh tiskovin od posetnic do najumetnejšega barvnega tiska, kakor tudi za natisovanje listov, časopisov, trgovinskih in uradnih tiskovin. Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih.

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno knjigoveznicu, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

LETNIK XL.

1920.

ŠTEVILKA I.

OTON ŽUPANČIČ:

NA MOLU.

V črnini, suhe,
s ploskimi prsi kot nune
— pa so kipeli vrelci iz njih
in še bodo morali! —
sede na molu
s komolci na kolenih
in čakajo;
plaščanic bela kača
ovija jim rame in pas.

Vsaka je žena in mati in vdova hkrati:
po daljnih morjih,
v meglah, viharjih,
pod tujimi zastavami
plujó njih moške;
vse vetre lovijo jadra njih sinóv,
po prekomorskih prašumah
zvenče jim sekire,
pod zemljó pojo jim rovnice pesem neskončno enozvočno.

Po vseh kontinentih jih mora misel iskati.
Kje ste? Kako ste?

Za Rikom — ni duha ni sluha...
Da se ne bi v beznicah pogubil...
O bože, kaj bo z nami potem!

Ha, za Jožo me ni biló nikoli strah...
 V San Francisku ima salun...
 zoren mladič, in umen — priženil je,
 pošilja domov... ni pozabil majke sirote...

Kaj mi očitata, Bog vas vidi,
 kaj mi očitata Jinka?
 Kri mu ne da.
 Mlado vino razganja sod...
 počakajte, da se ubriše,
 pustite ga, naj se izprska!
 Meni čez morje po samem smilju diši
 in po čvrstem pelinu njegov spomin...
 kot takrat, ko sem ga čakala,
 ko mi je trkal ob srcé
 nerojen nëstrah ljubljani,
 kot češ: ljudje, kaj mislite,
 z menoj ne boste kar tako,
 da veste, jaz bom nepokor!
 O takrat, ko naš svet ves maj
 je po smilju in po pelinu dehtel...
 Karkoli klepljete o njem,
 od srcá mi ga le ne odtrgate....

• O majka božja trsatska,
 • ki držiš v predpasniku ves Kvarner,
 in spremljaš od doma in vodiš domov,
 povej, bi lično izdelan brod?
 z jambori, jadri,
 s konopci, sidri,
 tudi krmilo bo zad,
 in vse lepo v stekleni omari...
 pripelji mi srečno Franja nazaj...

Jo, da bi moj Pero... če bi se kako...

„Hajd, babe, kaj to dremljete!
 Prostora! Ne vidite: Starčević?!“
 Pilot je na svojem mestu.

Ostró jim razdrlo
je sen skrbi in ljubezni.
Odmotále so si plaščánice,
da jim vise od rok do tal
spokorniške vrvi...

Počasi pristál je Starčević,
nalahno naslonil je bok ob breg,
in že se kotalijo s krova pred nje
zavoji in zaboji;
in videl boš:
vsaka se vrgla na tovor bo svoj,
kot da se je zgrudila mati
nad zibelko ali nad krsto...

*Nemniar - ko bi mi hoteli piti
ZSbi vam zgornila megla. ko bi
vzgori Preseren. a Preseren, 9
Okuzlo, 7*

FRANJO ROŠ:

K VELIKI MAŠI.

Plul je kragulj, njegova črna perot
v brezdnu temin je igrala nad nami
trudnimi, bednimi, v mučni omami
s temo ugaslih oči išočimi pot.

V molk svojih duš smo skrili bolesi ost,
branili večno luč pred viharji,
v skali so stali naši oltarji,
ko je telesa klonila k tlom bridkost.

Samozavest nam v breznadju umrla ni,
v srdu ponosa je še živila
neugasljiva izpod pepela
in prilivali smo ji src krvi.

Ali planil je žar iz noči morjá,
vzhoda sijaj je razpel do zahoda,
prsa razvnel je klonečega roda,
k veliki maši zaplulo je plat zvoná.

IVO ŠORLI:

GOPPA SILVIJA.

POVEST.

I. del.

1.

Kakor se skriva toliko naših vasic, ki leže vrh hribov, če le mogoče v kako kotlino za grebeni, kakor da bi se bili bali burje pradedje, ali pa, da bi jim kdo zijaosti ne očital, tako so se bile tudi Police stisnile strmini za hrbet, da je mlada gospodična, ki je v tem hipu prisopla na vrh klanca, kar ostrmela, ko je kar naenkrat zagledala tako obsežno vas pred seboj. Zakaj hiš je moralo biti najmanj šestdeset in z vsemi hlevi in drugimi gospodarskimi poslopji tega toliko, da je moralo na oni strani stopiti pet, šest revnejših koč že malo v strmino. Drugače ni bilo težko uganiti: ono tam poleg cerkve je bilo župnišče, a še skoro novo poslopje na skrajni desnici šola. Sicer pa so edino te tri zgradbe: cerkev, šola in župnišče, kipele čez zeleno streho gostih vej, izza katerih se je vse drugo komaj svetlikalo ali črnelo.

Pravzaprav je bil pogled čez vse prijazen in mladi gospod poleg gospodične ga je užival, kakor vselej, kadar ga je pripeljalo tu gor čez. Njej pa se je srce samo stisnilo in čez hip je globoko zavzdihnila:

— Torej tu gori se sirota sestra vica že celih pet let!

On jo je presenečeno od strani pogledal.

— Vica? je zategnil. Če je pa zadovoljna!

— Ah, zadovoljna! Dela se, reva! Kako pa more biti človek v taki puščavi zadovoljen?

— Puščavo imenujete to? Sicer pa..., če bi bila gospodična sestra hotela, bi bila lahko že davno doli pri nas ali pa celo v Ljubljani. Najboljši dokaz torej, da se tu gori dobro počuti!

Govoril je s skoro strogin obrazom.

— Da zdaj... zdaj, ko se je že na pol skisala, kakor je čisto prav rekel zadnjič dr. Steger. Ampak jaz zdaj ne odneham, dokler je ne spravim dol. Tak talent, pa bi se ubijala tu s temi gumpci.

Stopila sta zdaj naprej ter se po ozki stezi čez polje, kamor sta zavila pred vasjo, naglo bližala šolskemu poslopju. Oba sta molčala. Njemu je v tem mesecu, odkar sta se poznala, postalo že tako pri srcu, da ga je bolelo vse, kar mu je bilo neprijetnega na njej, na

njenem obrazu pa je videl, če se je ozrl po strani tja, toliko resnične potrnosti, da se ni čudil, če ji je prešlo veselje do prej tako živega čebrnanja.

Toda, da jo je tako prijelo, bi pa le še ne bil mislil. Njena sestra ju je bila morala namreč že oddaleč opaziti, ker jima je zdaj prihitela nasproti. In tu se je njegova sopotnica vrgla oni burno na prsi in je skoro na glas zaihtela.

— Silvija, kaj ti je, za božjo voljo? je prestrašena vzkliknila sestra in je deklici poizkusila pogledati v obraz. Kaj se je zgodilo, gospod sodnik? se je obrnila potem do spremljevalca, ko od sestre ni mogla dobiti odgovora.

— Sam ne razumem, je zmajal z glavo. Če ne, da se ji tako smilite...

— Jaz? Smilin? Pa zakaj? Silvica, kaj ti je? Govori no!

— Oh, Ela, ko sem zagledala, kam so te potisnili...! je ona jecljala in si brisala oči.

— Mene — potisnili? je nejevoljno vzkliknila Ela. Mene ni nihče potiskal in sem si sama izbrala ta kraj. In če nimaš drugega vzroka, da me pomiluješ — — —

Toda že so se ji morale zdeti besede pretežke; zakaj zopet je potegnila sestro na prsi in jo je gorko poljubila. „Ko je pa še tak otrok!“ je rekla sodniku, kakor da jo hoče opravičevati.

Potem je ovila sestri roko okrog pasu in počasi so stopali proti šoli.

Pot je bila ozka, in sodnik je moral korakati zadaj. Silvija je že začela sestri pripovedovati o nekem naročilu od doma in on je bil ta čas tako odveč. Ali pravzaprav: njegove misli so se lahko zopet čudile, kako ni prav nobene podobnosti med tema sestrama. Ne samo po zunanosti: ta, starejša, pravi prototip že nekoliko veneče in tudi dotlej ne ravno preveč lepe samice — mlajša, vzor sladkega dekliča, z velikimi plavimi očkami, jamicami v rožnatih ličkah, rubinastimi ustnicami pred bisernimi zobki in z vilinskim stasom, — mlademu možu je bilo skoro ironično pri srcu, ko je našteval ta svojstva iz starih romanov, ker so ga i očke i jamice i lička i ustka i zobčki z vilinskim stasom kljub vsemu tako čudno in bolj in bolj omamljali. Če mogoče še večja pa je bila razlika v značaju obeh deklet. Ta tam tako resna, skoro že svečana, vedno premišljena v besedah in dejanjih, ta tu še čisto otrok, a dobro se zavedajoča, da je učinek ves drugačen, če troši te otročarije med svet lepo dekle. Res, da je bila Ela najmanj za pet

let starejša, a skoro niti dvoma ni bilo, da Silvija tudi s petindvajsetimi leti ne bo mnogo pametnejša nego je danes. On bi bil rad, da bi bil smel vsaj upati...

Prišli so na cesto in treba mu je bilo stopiti naprej.

Bolj zaradi lepšega nego bi mislil, da ga bosta res izpustili, je rekel:

— Gospodični se imata gotovo vsega mogočega pogovoriti. Če dovolita, bi jaz stopil pozdravit župnika in potem bi prišli še vidve za menoj.

— Lahko, gospod sodnik, je pritrdila Ela. Toda najprej greste k meni na čašico grenkega. Mi hribovci vemo, kaj se prileže človeku, ki prisopiha spoten tu gor k nam.

Prispeli so bili do šole in stopili na vrt, spredaj poln bujnega cvetja, zadaj služeč vsakdanjim potrebam.

— To je moje kraljestvo, ono tam gospe nadučiteljve, je pokazala Ela, in je z vidnim veseljem poslušala vzklike odkritosrčnega priznanja.

V njeni sobi je sodnik opazil kot neko posebnost izredno število vsakovrstnih knjig, leposlovnih in znanstvenih. V kotu je stal lep pianino, poln not. Cvetič pa je bilo po vseh oknih in stolih toliko, da je bilo vse bolj podobno cvetličnjaku nego sobi.

— Poglejte, gospodična Silvija, tako se živi na Policah! je pokazal vsako posebe, knjige, pianino in cvetice.

— Tega naša mala še ne razume, se je nasmehnila Ela.

— In tudi ne bom! je trmasto poudarila Silvija. To je dobro, če človek nima drugega. In sploh — če nima še kdo drugi videti in slišati, čemu potem?

— V teh besedah je cel program! se je nasmehnil sodnik in je vzel klobuk. Ampak gospodična Silvija me ima že tako za filistra in je najbolje, da grem. Vaju smem torej pričakovati pri gospodu župniku?

Obljubili sta mu zopet in on je odšel.

2.

— Kako pa, da je prišel ta s teboj, je vprašala zdaj Ela s precej nejevoljnim glasom.

— Zakaj pa ta ne? se je začudila Silvija.

— Ne mislim tako. Ta je morebiti še najboljši. Ampak zakaj nisi prišla sama?

— Bravo! Dve uri ti bom sama tolkla po teh puščavah. Že tako je preveč, sama bi se pa še bala, da me kdo napade.

— V teh krajih, ljuba moja, te gotovo nihče ne napade! se je zasmejala starejša.

— Pa dolgčas je!

— Dolgčas? Dolgčas po teh krasnih šumah, s tem razgledom? In tega te nazadnje ni sram reči tudi kakemu Zevniku?

— Sram? Zakaj naj bi me bilo sram? Gospod sodnik, sem rekla, jutri grem k sestri na Police, in ker bi mi bilo sami dolgčas, morate z menoj. In zato naj bi me bilo sram? Res ne vem, zakaj!

— Zato, ker kažeš s tem duševno revščino! je dejala ona s čim ostrejšim glasom. Samo otrok lahko reče, da ga je strah, prazen človek, da mu je dolgčas. Tako si ne boš pridobila ugleda, vsaj ne med pametnimi ljudmi, draga moja!

Silvija jo je od strani pogledala in v očeh se ji je zaiskril vesel smeh. Vprašala je pa s čisto nedolžnim glasom:

— Kaj misliš ti, da moški gledajo na take stvari?

— Moški? Kako misliš to?

— I, Zevnik je vendar moški; če praviš, da naj me bo pred njim sram. In Zevnik spada vsekakor med pametne ljudi, mogoče celo med preveč pametne. Ampak kljub temu mi niti na kraj pameti ne pride, da bi mu rekla, kako se zabavam, če se dolgočasim. Sicer pa se dolgočasijo tudi oni, vsi pravijo.

— Zevnik tudi?

— Zevnik je pravzaprav pustež, ampak drugi...

— O ta je pa dobra! Oni, ki se ne dolgočasi, je vam pustež, vi pa, ki se dolgočosite, seveda niste pusteži! To je logika, moram reči!

— Eh, kaj me briga logika! Mi smo veseli ljudje in se hočemo zabavati in zato nam je dolgčas, če se ne.

Glas ji je prihajal čim bolj neprijazen. Pri zadnjih besedah je vstala in je šla temnega obraza k oknu.

Sestra je molče gledala za njo. Na obrazu se ji je izražala zdaj bolj bolest nego jeza. Nikdar se pravzaprav nista posebno razumeli, že takrat ne, ko sta bili še obe doma. Res da je uživala ona radi svojih sijajnih izpričeval, svoje pametnosti in resnobe nekak ugled tudi pri tem otroku in celo pri materi, ki je bila prav tako lahkega značaja, a kljub temu je prišlo med njimi, očetom in njo na eni, mamo in Silvo na drugi strani, pogostoma do zelo ostrih sporov. Ali upala je, da se mlajša sestra z leti le nekoliko zresni, in posebno zdaj, ko je bila že dva meseca samostojna učiteljica, popolnoma sama sebi prepuščena in nase navezana v vsakem oziru, vsaj zdaj je mislila, da bo vse to na sestro vplivalo vsaj približno tako kakor je nanjo, ki so se ji takrat

prsi širile visokega ponosa, da si sama služi svoj kruh, in da nikomur niti na misel ne sme priti, da bi jo imel za kako igračko ali sredstvo za preganjanje dolgega časa. Pa se vidi, da o vsem takem ponosu sestra še pojma nima! In da ga niti noče imeti! Sicer ni slišala nič naravnost slabega o njej, ali nadzornik ji je zadnjič z malo ironije omenil, da so mladi gospodje na glavarstvu in drugje v mestecu vsi vprek navdušeni za novo „akvizicijo“. In če se tudi za sestro ni naravnost bala, zakaj to je od nje že pričakovala, da bo pazila na svojo čast — „akvizicija“ v tem smislu bi njena sestra ne smela biti, če je le količkaj njena sestra! In kakor bi pričakovala, da njene besede le ne bodo ostale brez vsakega vpliva, pa naj se ona tam tudi dela, da se je ne primejo, je počasi vstala in se ji približala, opominjajoč samo sebe, da mora ostati mirna in prijazna, ko se izgrda pri ti trmasti glavi nič ne opravi.

— Čuj, Silva! je mehko povzela. Treba je, da se o teh stvareh razgovoriva in da me poslušáš, ker imam več let in več izkustva. Oprosti, ti si še otrok, po letih in še bolj po vsem svojem bistvu. Ti pred vsem še ne veš, kaj so moški, če že o tem govoriva.

Mlajša se je počasi obrnila. In na mah se ji je razjasnil obrazek in zopet ji je v očeh zaigralo.

— Kaj radi tega se zame bojiš? se je zasmejala, in sestri se je za hip zazdelo, kakor da je v njenem pogledu zapisano: „Uprav tu me je treba še najmanj učiti. To jaz razumem celo stokrat bolje od tebe!“

— Ne rečem, da se bojina, je odgovorila zato skoro negotovo. Ali ...

— Pa se ti tudi res ni treba bati! O, ne, oni mene — jaz bom nje, bodi le brez vseh skrbi! Da, pred menoj je že marsikdo klečal in še bo — takega pa Bog še ni dal in ga ne bo, da bi jaz pred njim!

Te besede je izgovorila s tako gotovostjo in takim ponosom, da je sestro še bolj zbegala.

— Toda — toda oprosti: kaj so tebi potem moški? Recimo pametni, blagi moški, taki, ki jim tudi jaz ne morem odrekati spoštovanja, ki gotovo nisem, kar se pravi — moškarska.

— Kaj da so taki moški? je Silvija počasi izpregovorila. Večinoma pusteži, oni drugi pa tepci! Toda vsaj tepci, s katerimi se človek zabava!

Sestra jo je le gledala.

— Oni so večinoma pusteži, ti pa tepci! je počasi ponovila. A dovoli: kako pa je potem mogoče, da se ti s tepci zabavaš?

— Ker povedo človeku vsaj kaj prijetnega, oni pusteži pa samo pri-digajo.

Govorila je lahko, odgovarjala lahko, kakor da se je na pamet naučila; ali pa, da se ji zdijo to tako naravne stvari, ki jih človek kar tako razume in pove. Starejši pa se je storilo tako, da jo je samo še zanimalo, kako se kažejo take stvari taki lahki glavi, ki gleda tako v svet.

— In tebi, meniš, ni treba nikakega pouka več? je vprašala.

— Ne! To se pravi: še izpit učne usposobljenosti moram napraviti, za to se bom pa že sama pripravila.

— In potem boš znala vse?

— Vse, česar mi je potreba!

— In ... in tudi kaj takega bi bila ... bi bila ti zmožna povedati ..., recimo, kakemu Zevniku?

— Kaj misliš, da mu nisem? Že najmanj desetkrat sem mu to že povedala — vsakrat, kadar mi je začel šumoštrariti, se je zasmejala Silva.

— In on ... Zevnik nato ni rekel zbogom in odšel? To se pravi: ali mu še ni bilo dovolj in je še iskal tvoje družbe?

Res, to je moral biti potem čuden ta svet, med katerim je ta njena sestra živela, ali pravzaprav, kjer je bila doma. Sestrino pripovedovanje se ji je zazdelo, kakor da se je Silva vrnila iz tujih krajev in zdaj poroča, kako je tam in kako tam žive tisti ljudje. S te strani ona moških res ni poznala. S tepci se ni pečala — in tepec ji je bil vsak, kdor ni vedel, in razumel vsaj toliko kakor ona, posebno še tistih višjih stvari, ki so med nebom in zemljo. Tepci so ji bili samo dolgočasni in nič drugega; izobraženi tepci namreč, zakaj med kmeti je imel skoro vsakdo nekaj, kar jo je zanimalo. Kar je bilo pa takih ljudi, ki so se ji zdeli vredni, da ž njimi občuje, je pač opazila, da se je kateri začel že skoro ogibati njene družbe, toda to je pripisovala prej pomanjkljivosti svoje izobrazbe ali preostremu naglašanju nasprotnega mnenja, nego da bi celo to mislila: preveč naštudirana sem jim. In vendar je sledilo iz sestričnih tako gotovih besed nekaj čisto nasprotnega ... Kakor potrdilo te zadvojbe, ki ji je šla bliskoma skozi možgane, je bil sestrični odgovor na njeno vprašanje:

— Odšel? Pa iskal moje družbe? Pa kaj misliš pravzaprav ti, da je Zevnik in da so vsi ti modrijani? Požvižgam jim in deset jih priteče. Ta bi bila lepa. Ali Ela — si v resnici neverjetno naivna v teh stvareh!

— In pritečejo vsi? Priteče Zevnik, priteče dr. Simec, priteče morda celo Strašek?

— Strašek? Kdo je to? A, gozdni komisar, tisti, ki si se ti zadnjič ž njim tako pričkala? Ne, ta bi najbrže ne pritekkel — a bi mu tudi po-

žvižgala ne, ker mora biti že od sile dolgočasnež. Ampak drugi vsi, skoro vsi, če jim le pomignem. Tako, glej, jih imam na vrvici! je pokazala in se je glasno zasmejala.

V Eli se je vzdignil silen upor, skoro gnus. Čisto nič več ji ni bilo, da je to njena sestra, celo zelo ljubljena sestra. Nego tako bitje stoji tam, ki ni nič drugega na njem nego toliko te skoro že vsiljive lepote... In okrog nje se gnete cela tolpa teh ljudi, ki so vendar dovršili vse študije gor do najvišjih! Ne samo takih, ki bi od njih človek tako kaj boljšega ne pričakoval, nego drugače celo res temeljitih mož; in niti da bi bilo teh sram pred onimi! In vse to ne kljub vsakdanjosti take srčkane punice — naposled se je tudi ona zavedala, da vsaj grša ni, nego jih je toliko, ki so se moški kar trgali zanje, — ne kljub vsakdanjosti, nego uprav radi nje! Kako je to mogoče? Kje so tu vzroki?

In kakor da pričakuje nekega navodila, ko pojasnila od tega lahkega bitja ni mogla pričakovati, je pogledala sestro, ki ji je vsaj v ti „stroki“ morala priznati nekako superjornost, in je rekla:

— Pa kako si razlagaš ti to? Kako more... da, nič ne bom izbirala besed: kako se more tako zavreči celo moški, ki je v vsakem oziru tisoč metrov nad tako brezpomembno stvarico, kakor si ti, da se plazi pred tvojimi nogami?

— No, ne vem, če sem ravno tako brezpomembna stvarica; a to moraš ti že bolje vedeti, se je ona zbadljivo nasmehnila. Toda zanimivo te je poslušati, ko delaš ti take poklone moškim, ti, ki ti pravijo doli v mestu kar sufražetka. V čem pa naj bi bili ti gospodje „tisoč metrov nad menoj“, če smem vedeti?

Ela se je ob izrazu sufražetka, s tako zlobnostjo izrečenem, malo zganila; a premagala se je in je mirno odgovorila:

— Nisem sufražetka in razumem popolnoma, do kam sme ženska in kje začne možev delokrog. Toda za to tu tudi ne gre. Nego za to, da morano vendar priznati, koliko višjo izobrazbo ima tak akademik, ki bi si bil obzorje lahko vse drugače razširil, ne morda toliko že na srednjih šolah, nego veliko bolj po velikih mestih. In vendar na mah odreče vse to, če se prikaže čeden ženski obraz pred njimi! To je, radi česar bi pametna ženska lahko zaničevala in mrzela moške, ne radi njih spola in takozvane njih brutalnosti, da so se polastili vseh boljših mest in ne vem še česa. Toliko se ponašajo z vsem mogočim, potem pa pozabijo vse in padejo na kolena pred — pred lepim glinastim malikom: lepim ženskim telesom!...

— Čuj, Ela, ali ne govori nekoliko zavisti iz tebe?

Starejša je ostrmela. Vprašanje je bilo tako hudobno, da jo je v prvem hipu zbolelo samo to. Toda že se je ta čut umaknil drugemu. Tolikokrat ji je bilo v življenju, kakor da je opazila, s kako iskreno bolestjo so izrazili najboljši moški svojo neugodno sodbo o ženskah: rajši bi bili spoštovali; toda videči, kako so se ženske skoro brez izjeme ogrevale le za zunanjo, če že ne lepoto, pa vsaj obliko, takozvani nastop, eleganco v obleki in kretnjah, pa naj se je za vsem tem skrivalo še toliko duševne revščine in navadno tudi surovosti. In tolikokrat je občutila, da se res ni mešalo niti najmanj zavisti v njih obžalovanje, če se je zopet enkrat lepo in tudi nežno žensko bitje zavrglo na tak žalosten stvor, ali mešalo kvečjemu nekoliko one niti ne nelepe in neopravičene zavisti: češ, če si se že hotela dati použiti, zakaj ne rajši človeku, ki bi te bil užil do vseh tvojih sladkosti? In samo nekako tako obžalovanje je občutila tudi ona do teh moških, ki se pustijo za nas voditi od take prazne in tudi brezčutne kokete; namreč obžalovanje, da jim mora odtegniti svoje spoštovanje, ki ga ji je tako treba radi same sebe. Ne, one zavisti, ki ji jo je podtikala sestra, res ni poznala. Če bi bila hotela, kdaj bi bila že lahko dobila moža, celo takozvane dobre partije. Toda čeprav so se ji bližali samo pošteni in dostojni moški, se ji ni zdel nobeden toliko, da bi bil premagal njen strašni strah pred zakonom, kjer bi ne bilo najmanj vseh predpogojev, da vsaj nesrečen ne bo. Čemu potem tvegati vse, ko je tudi tako živela tako mirno in zadovoljno? Iz te zadnje misli je obrnila pogled v sestro in ji hotela ravno odgovoriti. Toda v tem pogledu se je moralo izražati toliko milobe, ki jo je Silvija gotovo drugače umela. Zakaj naenkrat je planila sem, objela sestro z obema rokama in vsa preplašena in osramočena vskliknila:

— Ne bodi huda, Elica, saj te nisem hotela žaliti. Kar tako sem rekla... Tebi pač ni treba zavisti, ko bi jih imela na vsak prst deset, če bi le hotela. Ampak razdražila si me tudi ti... Zakaj me tako v nič devaš? Potem marsikaj veš, česar še mislim ne.

— Zelo se motiš, Silvija, če misliš da si me užalila, je odgovorila tudi Ela z veliko bolj prijaznim glasom. Ko take zavisti v mojem srcu ni, bi me ne mogla niti razžaliti, če bi mi jo resno podtikala. Kvečjemu bi me užalila, ko kažeš, da me tako slabo poznaš, če misliš kaj takega o meni. Še manj pa je res, da te jaz v nič devam. Jaz bi želela ne samo, da si po telesu nego tudi po duhu in srcu najlepše dekle. Ti sama si, ki se v nič devaš, če govoriš tako, kakor si poprej govorila. Jaz pa te imam preveč rada, da bi mi bilo vseeno, kakih nazorov si v teh najvažnejših vprašanjih.

— In kakih nazorov bi želela ti, da sem? je vprašala mlajša s skoro ginljivo pripravljenostjo, da si jih takoj prilasti, le da bo sestra ž njo zopet zadovoljna. Pogledaj, Ela: kaj hočeš, jaz še ne morem biti tista... tako, kakor si ti, ki imaš vendar veliko več izkustva. In tudi desetkrat bolj učena in modra si od mene, kdo tega ne ve. Ampak jaz sem še komaj stopila v svet, ga poznam skoro še samo od lepe in dobre strani — kako hočeš, da bi bila že pametna, kakor si ti? Pouči me, če vidiš, da na meni kaj ni prav in videla boš, da si bom prizadevala, ravnati se po tem.

Sestra jo je gledala že z iskreno prisrčnostjo in se je toplo nasmehnila. Bilo je to vendar dražestno bitje in ni bilo čudno, če se je moškim topilo srce in meglil razum, gledajočim ta angelski obrazek. Kdor bi ji zdaj pogledal v te velike modre oči in če bi bil še tak izvedenec, bi moral vsaj ta hip pozabiti, da so za angela vendar nekoliko preveč polne. In kdaj ima moški prav ona leta, da bi mogel trezno presoditi te oči in ne zaiti že na ta nič manj sladka usteca in zahrepeneti po njih?... Vse to je Ela v tem trenutku tako dobro razumela, kakor še nikdar in naenkrat je skoro z grozo spoznala, da bo ta čudni izraz v teh očeh, bolj še za temi očmi moglo prav presoditi le žensko oko ali pa oko onega moškega, ki bo po mnogem trpljenju do konca razočaran od nje in ki bo zato najbrže ravno njen mož... Zakaj, samo ta bo po mnogih letih mogel predreti do dna in zagledati praznino... Ne samo zato, ker bo imel v to časa dovolj, nego ker se ji proti njemu edinemu čez nekaj časa ne bo zdelo potrebno, pozneje ne več vredno, da bi čez nje obdržala tudi pod njegovimi očmi ono kopreno, ki drugim zakriva prodiranje vanje in jim obenem daje ta čudni čar...

— Ti si... ti boš pravzaprav nevarna ženska, Silvija! je vzkliknila, ne misleč več na to, kaj jo je bila ona pravzaprav prej vprašala. In v glasu ji je bilo precej one groze, ki jo je bila zganila ta hip.

— Zakaj? Zakaj nevarna? se je zasmejala Silva in videlo se je, kako ji le laska ta sestrina beseda.

— Ker ne boš nikogar osrečila, — znala, da, hotela osrečiti — onesrečila pa boš enega, dva, tri, bogve koliko — vse, ki te bodo morali kljub boljšemu spoznanju ljubiti...

Zdaj se je zgenila tudi Silvija in lice ji je za spoznanje prebledelo.

— Čemu me plašiš? To ni res: onega, ki ga bom ljubila, bom osrečila!

— In zraven boš najbrže nesrečna še sama! je nadaljevala starejša, kakor da ni čula vzklika, in z glasom, kakor da gleda, kakor da prorokuje... To se pravi: nesrečna, če prideš človeku v roke, kateri ti

plača milo za drago... Pazi se močnega človeka, Silva! Gorje ti ob njem! Če že mora biti, izberi vsaj... vsaj mehkega moža, ki bo molče trpel in morda celo razumel, da nisi sama kriva!

Prijela se je počasi za čelo in šla z roko čezenj. Naenkrat je stresla glavo in se je vzravnala.

— Pustiva to! Si kakor si, boš, kakor boš — kaj pomaga vse prigovarjanje! Ali naj stopiva tudi midve k župniku? Prijazen mož je in... in moder, a tudi zabaven, boš videla. Tudi v tvojem smislu zabaven! je pristavila z rahlim nasmehom.

Toda že je presenečena obstala. Silvija si je bila naenkrat z obema rokama pokrila obraz in je glasno zaihtela.

Toda Ela je ni več vprašala zakaj. Preveč jo je razumela. Samo rahlo ji je gladila lase in jo je mehko stiskala k sebi.

— Ne obupaj še, otrok! ji je čez hip rahlo govorila. In moli včasih, moli! Ne pozabi, Silvica, vsaj vsak večer se spomni Boga! In pomisli, samo za hip pomisli vsaki večer, ali je bila to sreča, kar so ti ta dan nudili ljudje, ti..., ti — kavalirji... Lep je svet, uživaj ga, toda to še ni vse: nekoliko nališpanih moških...

— Ah, veš kaj, nikdar več ne pridem k tebi! se je hudovala ona, kakor da ni več slišala nobene teh mehkih besed. Ti človeka samo užalostiš s svojimi večnimi pridigami! Pol ure sem tu, pa že dvakrat jočem! In zaradi tebe, ki res ne zaslužiš, ko si taka! Jaz sem se pa tako veselila, da bova zopet skupaj.

Starejša ni odgovorila. Počasi jo je pogledala in potem je vzela sestrin klobuk s svoje postelje ter ga ji posadila na glavo.

— Pojdiva zdaj, da se prej vrnemo! je rekla prijazno. Za večerjo pripravljaj gospa nadučiteljeva nekaj posebnega. Pozdravita se ž njo že potem, ker je rekla, da se ne mara taka pokazati, kakor je v kuhinji. Izvoli!

Odprla je vrata in stopili sta ven. In nekoliko časa sta molče korakali tja dol v vas. Po sebi pa se je vnel zopet razgovor med njima in pred župnišče sta prišli že v živem pomenku. (Dalje prihodnjič.)

I. VAVPOTIČ:

EPILOG „JUGOSLOVANSKI RAZSTAVI“ V PARIZU.*

Rane, odprte rane — sumnje in slutnje — zakaj ne iz oči v oči!
„Razkelnik!“ mi boste zalučali kamen.

Naj tedaj grem in objamem po vrsti vse v vesoljnem odpuščajočem objemu in jih kličem brate, ki so me brata zatajili?

Pozabili bomo in odpustili, kakor odpušča brat bratu — toda preden si sežemo v roke v splošni organizaciji, kakor jo sanjajo in snujejo naši tovariši in prijatelji onstran Sotle, razkrijmo jim odkrito brez srda, toda z možato zavestjo prepričanja bolešt naše rane — nezaupanje do bratstva bratov.

Ne govorim iz užaljenega rahločutja. Za me ne gre, ker sem samemu sebi najstrožji sodnik in vse drugo kot zamaknjen v lastno delo. Govorim za tovariše, ki so doslej molče prenašali storjeno jim krivico.

Naj li bomo Slovenci res tako „zeleni“, da naj naprtimo vse le Francozom? Pa recimo, da se motimo, da so nas Slovence Francozi upravičeno prezrli — odkod ta doslednost pisanja v vseh kritikah in člankih vesoljnega pariškega časopisja od največjega bulvarnega dnevnika do zakotnega predmestnega večernika, doslednost, ki se krije povsem s prozorno topografijo jugoslovanske umetnosti v Michelovem eseju. Kdo je bil Michelov informator? Italijan, ki prav ničesar o nas ne ve. Francoz, ki ve še manj, kak sumljiv podrepanik knjaza Nikite, katerih žal ni manjkalo? Dvomim. Informacije so izhajale iz naše srede, prikrojene vse tako, da so dosledno zabrisale vsako sled o Slovincih.

Naša sreda — tako živo se je spominjam. Vrtoglavo visoka okna, nebotična. Svetloba lije v pramenih, odbija se od rdečega protistenja, da bolijo oči, ob stenah, predelih vse vprek prislonjene slike, mape, okvirji, nekaj jih že visi po stenah, tak pêle-mêle, dolgi, predolgi hodnik, tam prav v ozadju visoka, sloka, melanholična

* Nekaj komentarja Michelovi „Préface“, priobčeni v „Ljublj. Zvonu“, 1919, 591—598.

postava mirno drsajočega Krizmana, mrk, nem, čelo nagubano, domotožje v akutnem stadiju, — nedostopen, besen nase in na vse —, tam v tihem razgovoru s plavolasim Vankom naš ljubeznivi Babić z otožnim smehljajem svojih lepih lic, dalje ob oknu — centralna kurjava jih je zvabila tja — gruča mlajših „neodvisnikov“, žive, burjaste geste, da jih je veselje gledati, mali sijajni in simpatični erfant terrible — seveda najmanje anarhist — Dobrović, ki razvija najnovejšo teorijo modernega eklekticizma, elegantni, mirni, skoro dostojanstveni literat in esteta Ibrovac, duša in mozeg našega podjetja, tolmač, impresarijo in tajnik, vse obenem, vendarle strašno dober dečko, in Miličić, elegični primitivist v pesmi in barvah, malce zaljubljen v svoj lepi jaz, še zaljubljenjši v svoj talent, malo od zgoraj nas motri, nas druge pariše, pripušča še Meštrovića, priznava se pa k modernim gotikom švicarskega plemena.

Krog mogočne mize v osrednjem, Bukovčevem, predelu — na mizi noč in dan trebušasta karafa vode, iz katere pa nisem videl še nikogar piti — zaviti v goste megle cigaretne dima v širokem fotelju mojster Bukovac sam, droben, rdeč, z žarečo plešo, v gestah pravi južnokrvni Dalmatinec, ima glavno besedo, ki izzveni vsako minuto v francoščino ali češčino pristnega dalmatinskega narečja, antipod Meštrovićev in vsega, kar diši po les Fous, skregan z ekspresionisti in primitivisti, razdražen in razočaran, pa vendar ljubezniv, poleg dobrodušni, postrežljivi in ljubeznivi očka Čikoš, tudi užaljen, razočaran, razočaran od Pariza bolj še kot ni vsi — prav vsi —, o to neozdravljivo domotožje sredi bulvarov! Široko zleknjen v naslonjalu, tako živo me spominja pokojnega Groharja, elegični Rosandić, tih, zamišljen, Meštrovićeva desna roka, in še en užaljenec, ki pa stojično prenaša verdikt mladine in ji vendarle narekuje svojo voljo, častitljivi Jovanović, prekrasen star dečko, da ga je veselje gledati, snežnobel, jabolčnolic, ves samo zdravje in svežost, da bi še danes zapeljal dekle.

In vidim ga večnega miritelja in spravitelja, pod črnimi visokim baržunastim klobukom povešenih krajcev, oči črne kot oglje, žgoče kot plamen, prodirajoče v dušo, da ne preneseš pogleda, oči hipnotizerja, bledih, koščanih lic, še koščenejšega orlovskega nosu, redkih črnih, povešenih brkov in drobne bradice, sam ves droben, skoro breztelesen, in vendar ves nerv in energija in dasi prekipevajoč južnih gest, bogatih besed in še bogatejšega duha — na dnu duše na smrt otožnega Ivana Meštrovića. Za vsakega ima prijazno besedo in naredi naj vsem uslugo, vsem prav. Ni dobro biti slaven.

Živ kontakt med skupinami, še ga vidim urnih kretenj, naglih korakov, v polni kapetanski uniformi, gospoda Branka Popovića, kapetana in slikarja. Povsodimož, takorekoč mešetar, sprejema v svojem oficirskem dostojanstvu posete radovednežev in žurnalistov, predstavlja, seznanja, igra cicerona in tolmači. Vrhovni gospodar je dvojici srbskih vojnih invalidov, portirja in varha, krasnih, vrlih dečkov, s katerima smo kamaradili, kot da sta od našega ceha.

Ne meneč se za brezplodne debate, ki so ponajveč izzvenele v politiko, pa se je smukal naš Zorman krog naših slik, prestavljaj, razvrščal, spletal žice in obešal.

„Ali se pokažemo slovenske umetnike in razstavimo enotno, ali pa pojedemo“, tako sva se bila odločila — kajti, ko sva prišla, nisva bila ni malo razočarana. Na zavlačevanje naših potnih listov niti ne spominjam — dasi mi je to še danes uganka. Kratko, ko sva prišla, je bila že vsa umetniška Jugoslavija izven Slovenije zbrana v senskem Babilonu, naša pošiljatev razpremljena v Petit palais-ju, povrh pa tudi vnovič prejurirana — brez nas, dasi so prošle vse umetnine že v Ljubljani strogo jury. Zaradi forme in ker bi taka netaktnost le preočito bila v oči, so me pozvali naknadno, ko je došlo nekaj zakasnelih kiparskih pošiljatev, v jury za kiparje in v organizacijsko komisijo. Pribijem pa, da ni bilo dano slovenskima zastopnikoma udeležiti se končno veljavne jury za vse jugoslovanske umetnine, dočim so o nas odločevali izključno le naši srbski in hrvaški tovariši in to več ko mesec dni pred otvoritvijo, ne da bi pričakali našega pravočasno javljenega jim prihoda. Tako se je zgodilo, da je zagledala luč razstave od vposlanih okroglo 70 slovenskih umetnin — le približna pelovica — „zaradi nedostajanja prostora“, ki je res nedostajal, dočim se je šopiril na marsikateri steni umotvor, za katerega bi kot juror pač ne bi bil hotel sprejeti odgovornosti.

Drugi dan po našem prihodu — čudom sva se čudila — kajti prejšnji dan so slonele naše umetnine še vse po kotih — najdeva že v zgodnje jutro slovenski predel že popolnoma urejen — slike liki sardinam v škatli od vrha do tal in od tal do vrha — pravcata špecerija; komu se je tako mudilo? Zorman, suknjo dol, zavihanih rokavov na delo; umljivo, da sem mu sekundiral — „vse zopet dol in preobesiva“! Mimogrede vprašam prof. Bukovca, kdo je imel tako malo okusa. „Co chcete, vždyt' je to vyborné, uspořadal jsem to sam“, odgovoril mi je v hrvaški češčini. Odšla sva oba dolgih obrazov, dasi mi pozneje tega ni zameril. Res je bila tesna za prostore; za dobre stvari pa je bilo prostora še odveč. „Dajte nam vsaj dvoje predelov“,

sva moledovala. Nemogoče. Pristala sva, da pomešamo slovenske stvari med ostale. Premestil sem tedaj vsa lastna dela v bratske oddelke, slediti so morali še drugi. Ugnana sva zahtevala vsaj prostorček in pol. Tudi to so nama odbili in tako je ostalo pri edinem slovenskem prostorčku, ki sva ga priredila kot sveto kapelico, okrasila z najlepšim, kar nam je ustvarila slovenska moderna: Grohar, Jakopič, Vesel, Sternen. Veliko za gurmana, pa malo za publiko, ki se je gnetla pred Bukovčevimi lepticami iz medu in slasti.

Dasi mi je odkrito priznal Babič, za pokojnim Kraljevičem očitno najjačji in najsmelejši slikarski talent med Hrvati, da hodi študirat in občudovat vsak dan selčno Jamovo sliko iz Strossmayerjeve galerije, dasi mi je v razgovoru potrdil Meštrovič sam prioriteto kvalitete slovenskih slik, in pravtako se Meštroviču izrazil tudi slavni Besnard, je vendarle nekoč padla pikra beseda o našem nazadnjaštvu, o historičnosti in dvajsetletni zastarelosti naše moderne.

Kritiki vso svobodo in najmlajši niso najslabši kritičarji, ker intuitivni in preroški! Pa potrkajmo pri sebi — smo li res zaostali?

V formi izražanja sigurno, v idejni koncepciji, katere smo se do slej po Mutherjevem in Gräfejevem evangeliju kot literarnega balasta otresali, še sigurneje. Stilistična forma, danes edino zveličavna, dematerijalizacija in epični koncept kot predmet, vse to je last elastičnega Zagrebčana, lahko sprejemljivega Dalmatinca, vse brez viharjev in notranjih bojov.

Kako vse drugače okorni, težkopadni Slovenec! V stilu niti najmanjšega poizkusa, izvzemši par grafičnih pripetljajev. Karakteristikon vsega našega dela: iskanje, iskanje in zopet iskanje, nemir, razbitost analize — naši najsijajnejši umotvori ostajajo študije, elan, ki hitro omaga — odraz najkrutejšega boja za vest in obstanek. To čudovito notranje poštenje je ono, kar naklanja slovenskim umetninam čar absolutne kvalitete, pa naj si bo vnanji lik še tako staromodni. Kdo je kdaj vprašal za moderniteto ali amoderniteto Giotta, Rembrandta ali Van Gogha! Iskrénost notranjega nagiba, poštenost ravnovesja med hotenjem in izražanjem je vse in edino dobro!

Da se nismo prerili do stila, za to je stotero vzrokov, več vnanjih kot notranjih; ni moj nalog o njih tu razpravljati. Če pa se kdaj povzpemo do najvišje forme ustvarjajočega izražanja, se bo zgodilo, ne ker moda tako velevala, tudi ne iz potrebe akomodacije zapadnim okusom, marveč edinole iz notranje potrebe! Prepričanje, poštenje in vest, to troje je, časi morda okorna, vendarle edina tradicija slovenske upodabljaljoče in samo preko tega mostu pelje pot v višine.

Dobro, recimo tedaj, da smo zaostali, a kaj tedaj opravičuje, da se opremi n. pr. ilustrirani razstavní katalog z edino reprodukcijo slovenske slike, Strnenove Magdalene, in da je potrebovalo opetovanega drezanja, da ste sprejeli v drugo izdajo še Groharjevo delo na polju! In kaj nadalje opravičuje, da se član akademije, odlični naš prijatelj André Michel, v svojem predgovoru, posvečenem zvečine, in to po vsi pravici, Meštroviću, spominja tako le mimogrede s kratkim, suhim stavkom Slovencev, o katerih piše: „Slovenci so se bili izšolali pred vsem pri Ažbetu, Slovencu, ki se je bil izobrazil v Parizu in pozneje ustanovil v Monakovem šolo, iz katere so izšli Vesel, Jakopič, Grohar, Jama, Murat, Nadežda Petrovičeva“ (v nadaljevanju govori izključno le o hrvatskih in srbskih umetnikih)! In kaj naposled opravičuje, da so vse francoske kritike, pa prav vse, ne izvzešiši „Journal des Débats“, zamolčale dosledno naziv: Slovēnes! Večina jih je govorila o srbski umetnosti, mnogo njih tudi o jugoslovanski, hvala bogu, pa tudi o hrvatskih in dalmatinskih umetnikih — samo o slovenskih izvzemši edino „la République de l'Oise“ od 9. maja, kjer govori Lebesgue tako mimogrede tudi o Groharju in meni, — molči vse časopisje, niti enega imena, prav kakor na povelje. Pa naj si razstavlja Strnen kar celo kolekcijo najizbranejših svojih del, Vesel čudovito ubrana svoja največja platna, Jakopič, Grohar, Jama najboljše, kar premorejo naše galerije, Tratnik grandiozne slepce — časopisje molči kot grob, navaja pa imenoma malodane prav vse srbske in hrvatske umetnike.

Zamolčati Veselovo svatbo, Jakopičevi sestri in zeleni pajčolan, Strnenov korzet in akt, Groharjevo pomlad in delo na polju, pa skoro v vsakem drugem člančiču s pohvalo navajati oba portreta Branka Popovića, ki je brez dvoma dober kapetan in vojak, — diši po precejšnji neskladnosti! Odkod ta pojav? Naj imajo zopet Italijani prste vmes? Dvomim, da bi Italijani res tako ločili med nami in brati. Navajam naj le naslednji izbruh v — kakor vse francosko časopisje, — od Italijanov še posebno pitanem „Charivari“ 27. aprila.

„Polastili se nas bodo! Nas že imajo! Ne dovolj na tem, da nas dolgočasijo s svojimi zahtevami, ki sigurno nikogar ne interesirajo, glejte, sedaj so prišli, da nas zastrupijo še s svojo umetnostjo (?). Kdo tako? No, Jugoslovani. Da, ti častivredni divjaki so zagrešili slikarijo (in kakšno slikarijo!), pa tudi kiparijo. Umetniške tvorbe Zulov ali Kafrov so na dolgo in široko prekoračene in preljubeznivo so prepustili celo Petit palais tem mladim mazačem; se li ne pravi to norčevati se iz celega sveta? Ker pa niso imeli časa, da zabari-

kadirajo prav vso palačo, so jo izpolnili s špansko slikarjijo, ki je vsaj slaba in zabavna in nas spominja srečnih dni salona „Neodvisnih“. Kadar nam bodo vladali gospodje proletarci, mogoče, da bo ta (jugoslovanski) način slikarstva postal oficijalen, toda ali bi dotlej ne utegnili imeti malo usmiljenja z nami?

Da pookrevamo od naših razburjenj in brez dvojbe, da zabranijo občinstvu, ki zahteva vrnitve vstopnine, da ne polomi turniketov, so razstavili na dvorišču — dobro za vlago — prelestne gobeline po Goyevih kartonih in v malem kotniku knjigovezbe, gravure in tiskovine iz 18. stoletja. Dosti malo, toda vendarle nekaj tolažbe za tolikanj strahot.“

Da ne bo kdo tega napak tolmačil, poudarjam, da piše vse ostalo časopisje, dasi v tujih službah, vendarle dostojno in spoštljivo in marsikak članek prekipeva naravnost odkritega občudovanja.

Pa k stvari, kako naj si to tolmačimo? Na zunaj politična, ta razstava tudi v svojem notranjem ustroju ni ušla političnim strastem. Spominjam samo na obče znano epizodo, ki bi bila kmalu pokopala vso prireditelje. Postavili so nas pred ultimatum — ali srbska ali nobena; pripominjam, da je bil to ultimatum mesta Pariza in postulat vnanjega ministrstva. In naš odgovor: jugoslovanska ali nobena! In zasluga gre odločnemu nastopu Meštrovičevemu, poslaniku Vesniću in našemu vnanjemu ministru, da smo izvojevali „jugoslovansko“.

V živem spominu pa mi je še, da je na takratnem kaj burnem sestanku edini gospod kapetan Popović zastopal — po današnji politični orijentaciji — radikalno mnenje, da je pač vse eno, ali srbsko ali jugoslovansko, ali srbska ali jugoslovanska zastava.

In isti gospod je nekega lepega jutra tik pred otvoritvijo jovijalno, kot je bila njegova navada, razprostrl pred nami krtačni odtisek Michelovega uvodnika. Nikogar od naju dveh Slovencev niso prej o stvari obvestili, nikogar naju povprašali za morebitne podatke, ista igra kot z reprodukcijami za katalog, dovolili so nam le nekaj novih okvirjev in popravil na odborov, oziroma državnih račun. Dovolili so mi vpogled v krtačni odtisk. In čital sem in lastnim očem ne verjel, ko sem čital, da je bil Ažbe — Čeh. V naglici smo to popravili, popraviti se pa ni več dalo, da ni bil Vesel Ažbetov učenec, marveč njegov vrstnik in prijatelj. Seznan sem tedaj, da je podal vse informacije g. Michelu g. Popović kar na lastno pest, na kratko sploh vse informacije. Da je „Préface“; v kolikor se tiče Meštrovića, varijanta Popovičevega in Ibričevega eseja o Meštroviću v „La Patrie Serbe“, priznava v opazki g. Michel sam.

Očitati mi boste, da sem malenkosten. Teda; iz Michelovega predgovora so notorično črpali vsi francoski kritiki (pišejo skoro do malega vsi — razen par samostojnih izjem — v frazeologiji in mentaliteti Michelovi), in le tako je prišlo do usodnega molka, usodnega radi tega, ker si ga bode tolmačilo naše nepoučeno občinstvo po svoje.

Poklicali ste nas bili Slovence, a ko smo prišli, kakor da nismo bili dobrodošli. Ne obtožujem, ker med vami so bile in so še krasne duše, razkriti sem vam hotel le našo došlej nemo boleost.

In kje naj iščem izvora in nagibov za tako izrazito omalováževanje, če ne v skritih koreninah plemenskega egoizma, ki danes tako žalostno razkraja naše mlado državno telo.

In naj ostane tako med nami vnaprej, med nami, ki naj nosimo bakljo prosvete pred množicami, med nami, ki smo poklicani označevati dobro in lepo?

Razkrita rana, ozdravljena rana! Ne bodi srda med nami! Pridite k nam odkriti, iskreni, v iskanju večne lepote se najdimo! To bodi naša organizacija, srčna in silna in lahko nam bo graditi katedralo, zasanjano svetišče na posvečenem Kosovem polju!

C. GOLAR:

POMLADNI SEN.

Moja deklica je Majda,
lepa kot pomladni sen —
čist oči je njenih plamen
in kot solnce je ognjen.

Trgal, trgal bi do jutra
njenih usten rdeči cvet,
dihal sladki vonj dekliški,
v mrežo njenih las ujet.

Gledal bi in vedno ljubil
njene žametne oči —
in bi mislila planina,
da pri meni zarja spi.

*25 In to je v resnici pesnik
Okroglo; kvaterno
peto, 28/2, 1920
5*

IVAN ZOREC:

HAJDUK SIMO.

KOS POTOPISA.

Korakali smo skozi ozko sotesko, in strašno vroče je bilo. Zdelo se je, da se je ves solrčni žar razinnožil po visokih pečinah kameaitega pogorja na obeh straneh in se nam valil kakor goreča lava pod utrujene noge in v zasopla pljuča. — Vojakom sem obljubil dan odmora, ko dospemo v namembni kraj; zato so uspešno premagovali težo vojne opreme in neprijetnosti dolge poti po slabi cesti.

Ko se je soteska nekoliko razširila, je dihnil med nas tih veter in nas je poživil. Po špeciĳalki sem dognal, da bomo kmalu prestali. Vojaki so postali dobre volje in so začeli peti svoje otožne pesmi in — slovenske koračnice.

Odkod znajo slovenske pesmi? Kakor so mi pravili, v Dalmaciji zapoje slovensko pesem, kadar hočejo kaj veselega zapeti. Pojejo jih s tistim navdušenjem kakor se veselimo ni lepih srbskohrvatskih, čeprav včasih nekoliko otožnih napevov. Slovensko pesem sem slišal med Hrvati in Srbi po Hrvatskem, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini. —

Dodobra pa jih je razmajala hrvatska trobojnica, ki jo je hranil v svojem nahrbtniku dolg poddesetnik in jo je nenadoma razvil med veselimi klici.

Lahka sapica se je igrala z živobarvno trobojnico, v daljavi se je pokazala nizka cerkvica s komaj vidnim enoličnim zvonikom. Počasi so vstajale še skoraj ravne strehe neznatnih koč. Korak je postajal urnejši, trobojnica se je veličastnejše vila nad pojočim moštvo.

Malo pred selom skoči iz šume star mož, siv in siromašen, a koščen in trščast, plane na sredo ceste pred nas in začne kričati:

„Živio! Živio! Dobrodošli! Živio!“

Z očmi trene po meni in lesketajočih se oči vpije:

„Oprosti, gospodar, ali jaz moram poljubiti sveto našo zastavo!“

Reče in ujame zastavin rob in ga vroče poljublja.

„Boga mi živega, nikdar nisem mislil, da bi videl vojake pod našo trobojnico!“

Z obema rokama lovi vihrajočo zastavo in zajoka kakor otrok.

Stotnija se je nehote ustavila in je strmelala. Nekateri so se smehljali, mnogim je migljala solza v očeli.

Starec ni pustil zastave. Držal jo je za spodnji rob in je drobil ob zastavonoši pa kričal „živio“ in jokal, da so se mu tresli silno dolgi, preko ustnih kotov viseči brki. —

Ta mož nas ves čas, kar smo bivali v tistem selu, ni zapustil.

Vojaki so se dogovorili, da ga hočejo tudi hraniti, ker se jim je menda smilil.

Po jedi je vselej obiskal tudi mene. Dajal sem starcu vina, ki ga je željno pil in se je ves tresel sreče in odlike.

„Preveč me odlikuješ, gospodar. Kako bi ti odvrnil, ko ničesar nimam?“

„Ne skrbi in pij, potrebnejši si kakor jaz.“

„Zdrav bodi in srečen in vesel!“ je dejal in je cmoknil po mokrih brkih.

„S čim pa se takole kaj ukvarjaš, Simo?“

„Kaj hočeš! Imam nekaj malega zemlje; konja tudi in nekoliko drobnice.“

„Nisem vedel. Rad bi videl, kako obdeluješ polje.“

„E, kaj! To ni za nas moške.“

„I, kdo pa ti dela?“

„Zakaj pa imam — da oprostiš — ženo in hčer?“

„Torej delata sami?“

„Zakaj pa sta, e?“

„Tudi ti, Simo, bi še lahko poprijel za delo.“

„A, jok! Moški ne delamo; junačimo, kadimo in se veselimo z dobri mi prijatelji.“

„Ali jaz vidim, da tudi moški delajo.“

„Dà, pa to so mlajši, ki niso junaki in ki niso nikoli bili.“

„Kaj ti ni dolgčas?“

„Zakaj? Zajaham konja pa skočim v drugo selo do prijateljev. Pijemo črno kavo, kadimo in se pogovarjamo o starih junaških časih. Zdaj pa še tega ni treba, ker ste vi tu.“

„No, le pij še, Simo.“

Pije in me zvito gleda. Nasmehne se in mi takole pove:

„Pijem, pijem, al' u piću
još se nikad' ne osmehnu,
kao da je rujnim vinom
Bog polio hladnu stenu...“

„Simo, človek božji, odkod pa znaš to?“

„Znam še dalje. Evo:

„Posrne l' mi kadkad noga,
družina se luda smije.
Al' se brzo smeha trza,
ka' od jeda ljute zmije.

A ja pijem, opet pijem,
u to se mi srce para.
Šuteći se samo igram
ljutim rtom od handžara...“

„Vražji Simo, kje si se vendar naučil te pesmi?“

„Naš pop je znal takih pesmi; tudi pel jih je. Pa sem si zapomnil, ker so se mi zdele moške in junaške.“

„Ali veš, da je to pesem zapel dober naš pesnik?“

„Kaj mi poveš? Ali dober človek in pameten je moral biti. Torej ni tega zložil sam pop?“

„Ne. Popu je bila všeč kakor tebi in meni, ker je lepa.“

„Dobro si rekel. Ali veš, zakaj mi je tako globoko zlezla v spomin?“

„Le povej, Simo.“

„Ker poje o — handžaru.“

„O vinu tudi.“

„Da, ali takrat je bil handžar glavna stvar. O, kako sem bil takrat mlad in srečen in zdrav in velik junak!“

„Ali to je moralo biti že davno, davno.“

„Seveda. Turki so nam še vladali.“

„Kako je bilo tedaj?“

„Krasno, tako ti pravim. Kako smo junačili in se klali z Arnavti in bašibozuki! Gospodar moj svetli, handžar mi je bil zmerom krvav!“

„No, to menda ni bilo posebno lepo.“

„Kaj ti veš! Če ne bi bil moj handžar pil krvi, bi jaz zdajle ne sedel kraj tebe. Ali močan sem bil in hud in pogumen.“

„To je bilo prav hajduško, Simo.“

„Tako je: hajduško! Zdaj je pri nas vse narobe, ker so razgnali in zartli hajduke. Ali na svetu je samo ena sladkost: ljubezen, ki se zanjo boriš; samo en čar: hajduštvo, tem lepše, čim več nevarnosti mu preti! — Ala ti je bilo silno hajduštvo!“

Pogled mu je obstal na strmih obronkih sivih pečin v gorah. Jastrebi so se vozili nad njimi in sokoli. Solnce jih je zlato obsevalo s svojimi zadnjimi žarki. Po pobočjih je meketala drobnica pred kričnimi pastiricami in je drvela v dolino.

Simo je gledal kakor bi ne bil tega videl še nikoli. Molčal je, brki so se mu malo potresali.

Ko me je spet pogledal, se mi je zdelo, da ni gledal gorskih krševin; kajti oči so mu bile nekoliko kalne in rdeče.

„Pij, Simo, pa govoriva dalje.“

Ko si je prižgal še cigareto, se je nagnil proti meni in je dejal polglasno:

„Zaupam ti, naš jezik govoriš. Saj me ne boš izdal, če ti nekaj povem?“

„Brez skrbi, Simo.“

„Handžar imam, in oster je.“

„Beži no.“

„Tako mi vere in zdravja! Skril sem ga bil, ko so orožniki ob začetku vojne pobirali orožje. Ko bo prišel čas —!“

„Glej ga, saj ni Turkov, ne Arnavtov, da bi se jih morali bati.“

„Ni jih. Ali vsak junak bo moral imeti še svoj handžar! Boš videl.“

„Takah časov ne bi rad dočakal.“

„Kizmet! Ne uideš jim.“

„Ne, ne. Motiš se, Simo.“

„Ali pomisli, kako bo to lepo, ko se spet zabliskajo handžari! Kdor se ne osveti, se ne posveti.“

Gledal sem starca in sem se mu čudil. Res mora biti nekaj čudnega tisto toliko opevano in pozneje trdovratno preganjano hajdukovanje.

„Nisem iz teh krajev,“ je nadaljeval kakor bi se nečesa spomnil. „Svojo mladost sem preživel na drugi strani tehle hribov, v dolini Neretve, blizu Gabele. Ali poznaš Gabelo?“

„Poznam.“

„Ali si opazil nad selom ruševine stare turške kule?“

„Ogledal sem si jih.“

„Blažena tvoja noga, ki je hodila po zemljici, kjer sem užil toliko sreče in blaženstva!“

„Starec je pomolčal in si je z drhtečimi rokami zvil cigareto. Pihal je dišeči dim in se je zagledal predse.“

„Ala ti je bilo krasno takrat! Blizu kule je stala velika hiša begovega uradnika, lepa, ponosna hiša, obdana z gostim češpljevim in

drugačnim vrtom, vse skupaj pa je bilo opasano s precej visokim zidom. Ta uradnik — Hasan Martinović — je bil trd mož, ko je jemal za gospodarja delež pridelkov.“

„Koliko pa ste morali dajati?“

„Če je bila dobra letina, več; drugače manj.“

„Ali niste morali hoditi tudi na tlako k begom in agam?“

„Seveda. In ob neki taki priliki me je skrivaj poklicala uradnikova hči. Da naj stopim v Čapljino, je dejala, in naj pozvem, ali se je neka njena prijateljica že omožila.“

„Ali je bila lepa in mlada tista hči?“

„Kako bi vedel, saj je imela lice zastrto. Samo po hoji in postavi sem slutil, da mora biti mlado in lepo dekle.“

Pogledal me je, kakor bi se mi čudil, da ne poznam turške šege in da vprašam po lepoti neznane ženske.

„Ko sem se vrnil, sem oprezoval, da bi ji sporočil, kar sem bil do-gnal. In spet je dala dobra sreča, da sem ujel njen pogled in ukaz. Zvečer naj pridem preko zida na vrt in naj se skrijem, mi je šepnila.“

„Pa si šel?“

„Šel; seveda sem šel. Že zato sem šel, ker je bilo silno nevarno. Če bi me bil kdo zalotil, bi bila šla glava. V šumi sem dobil deblo in sem ga naslonil ob zid pa splezal na vrh, od tam po istem deblu na vrt. Skril sem se in nož sem tiščal v roki. V trdni noči je prišla, lice je imela nezastrito, ker jo je noč zadosti skrivala. Vendar se je nisem upal naravnost pogledati, da je ne bi bil razsrdil.“

„Ali si pozvedel, Simo?“ me je prijazno vprašala.

„Vse, kakor si ukazala. Tvoja prijateljica se ni omožila; tudi nihče ne ve, kdaj se bo!“

„Ali si previdno in prav vpraševal?“

„Vse natanko in oprezno, ne boj se!“

„Ah, ko bi vedel, Simo, koliko veselja si mi napravil!“

„Srečen sem, da sem prav izvršil tvoj ukaz.“

„Glej me, vesela sem in se smejem. Če bi bil prinesel drugačno vest, bi jokala.“

„Zakaj jokala?“ sem pomislil, vprašati si nisem upal.

„Ko se ona prijateljica omoži, me tudi moj oče takoj da možu, ki me mu je obljubil. — O, še ostanem lepo doma!“

Skoraj plesati bi bila začela pred menoj.

„Drago mi je, da si vesela,“ sem dejal, da nisem molčal.

„Čakaj, kako bi te plačala,“ začne iskati za pasom.

„Pusti, gospodarica. Odlikovala si me, ker si mi zaupala.“

„Zaupam ti še zdaj. No, čakaj, drugič te pláčam.“

„Ne maram plačila. Samo neke milosti bi te prosil.“

„No?“

„Oprosti, ali samo enkrat bi te rad dobro videl v lice.“

„Saj veš, da se to ne sme.“

„Vem; ali tak sem, oprosti mi.“

„Zakaj bi me rad videl?“

„Ker mi srce pravi, da bi solnce potemnelo ali pa se ustavilo in bi te občudovalo, če bi mu privoščila to neizmerno srečo.“

Tiho se je zasmejala in me je potapljala po rami.

„Zdaj pa morava iti, da bi naju kdo ne zalotil.“

„Za življenje mi ni. Rad umrjem, če bi te smel pogledati.“

„Pusti to, Simo. Ne sme se in nevarno je.“

„Ali ti smem vsaj roko poljubiti, gospodarica.“

Molče mi je pomolila roko; kljub temi sem dobro razločil sijajno belino. Z obema rokama sem drhteče prijel za ročico. Svetega Ilije mi, do takrat nisem vedel, da more človek tudi živeti s tako malo, mehko, tako prečisto roko!

Počasi jo je odtegnila mojim divjim poljubom in je tiho odhitela.

Zame so se začeli težki, a blaženi časi. Kjerkoli sem bil, ponoči in podnevi so moje ustnice gorele v mehkem doteklaju one čudovite ročice. Moje srce ni imelo miru. Izprva sem hotel dognati, ali bi me hotela ljubiti, potem pa bi jo ugrabil in pobegnil z njo kamorkoli.“

„To je bila huda ljubezen, Simo,“ sem ga prekinil.

„Oprosti, gospodar, ali si si že kdaj žensko prav rad imel?“

„Sem, večkrat že.“

„Ne mislim tega. Tako rad imel samo zaradi blaženstva, ki si ga občutil v njeni bližini, da bi z licem v prahu ležal pred njo?“

„Morda. Ali lepo znaš vprašati.“

„Vidim, da se sramuješ take nemoške ljubezni. Boga mi, meni je še danes žal, da sem takrat ljubil tako nejunaško.“

„Če bi jo bil ugrabil, bi imel grenko življenje.“

„Dekle ugrabiti, ni bilo v tistih časih nič nenavadnega. Pa tudi brez ugrabljenja bi bilo šlo. Glej, mož, junak mora vzeti ženo, ki mu ugaja, kar na mestu, brez oklevanja, na junaški način!“

„To bi bilo nasilje in ukradena ljubezen.“

„Mož ima pravico do tega, in ženske so junaku zmerom hvaležne za tako nasilje.“

„Prej pa si dejal, da je na svetu lepa le tista ljubezen, ki je ne moreš doseči.“

„Rekel sem, ali to velja, dokler človek misli, da ostane za zmerom mlad in zdrav junak. Ko se postaraš, ti je žal za vsako trohico življenja, ki ga nisi užil, kakor je treba možu in junaku.“

„No, pustiva to. Povej, kako je bilo potem.“

„Vidiš, radoveden si in zasmehuješ me morda. Ali tisto moje ljubimkanje vendarle ni bilo tako, kakor si najbrž misliš zdajle.“

„Kaj bi te zasmehoval, Simo! Pijva, da se nama srce umiri.“

„Istina. Še danes mi zagomazi po žilah, če pomislim na tiste čase. Glej, prej nisem bil nikoli ljubil s srcem. Kar tako, kolikor in kakor je bilo potrebno za kako kratko priliko. Zdaj sem imel deklo, ki je moje in ni bilo še moje, ljubezen, ki ti vsak hip lahko prinese smrt, sramotno smrt, ko se niti braniti ne moreš. Ali kaj smrt! Saj bi bil tvegal življenje, če bi bilo potrebno. Tako pa sem omledoval in oprezoval, da se me je usmilila in mi spet velela, naj jo čakam na vrtu.“

„Zdaj postaja tvoja ljubezen zanimiva.“

„Potrpi, gospodar, saj ne veš, kako je bilo. — Čakal sem jo torej v gluhi noči in se veril, da jo prisilim do ljubezni. Ko pa je prišla moja ovčica čista, gospodar silni, glej, vsi moji sklepi so počenili pred njo; niti oči si nisem upal upreti vanjo. Tako vdana in čudna je bila moja ljubezen!“

„Zakaj sta se neki sestajala, ko je bilo vendar toliko nevarnosti za vaju oba?“

„Ne poznaš ženskega srca, to vidim. Kaj misliš, da ženska kdaj misli, ko se valjaš ob njenih nogah? Samo všeč ji je to, zabava se. O, če je moški količkaj junaki, prevari žensko v takih trenutkih, kolikor sam hoče. Ali nudva sva bila mlada in nisva drugega mislila kakor na čarobnost najine nevarne zveze. Ona se je smehljala, jaz pa sem ji poljubljal njene sandalice in njeno lepo ročico.“

„In še zdaj je nisi videl v obraz?“

„Ko sem zvedel, da se hodi ob popoldnevih hladit na vrt, sem ji dejal, da se skrijem tam. Kako se je prestrašila!“

„Izpolni mi željo, ko pridem jutri pod oknom.“

„Bojim se, Simo. Ali, če obljubiš molčečnost —?“

„Boga mi.“

„Drugi dan oprezujem tam okoli. Solnce sije v njeno okno. Iz skrivališča sem jo videl. — O, gospodar moj, saj sem bil v Mostaru in Sarajevu, tudi v Dubrovniku, ali tako belega in rdečega lica nisem videl nikjer! Njen obraz je bil kakor solnce, kakor vrtnica in rosa, čist in živ in mil! In oči! Vse prejasne zvezde, gospodar moj blagi, so pust

pesek v primeri z bleskom njenih velikih, svetlih oči! Zamahnila je z belo ročico in se je skrila. Jaz pa sem drvel v šumo in sem rjul sreče in blaženosti, hrepenenja in neizmerne bolesti.“

„O, ti nesrečni Simo!“

„Svoji materi sem vse povedal, ker je jokala, ko je videla, kako norim. In svarila in prosila me je, da bi odnehal; ali jaz sem bil z glavo ob zemljo in sem rjul kakor privezan bik sredi črede hotljivih krav.“

„Mati zmerom prav svetuje.“

„Zmerom. Ko je videla, kako je, me je silila, naj si dobim prijateljev, pa naj jo ugrabim in pobegnem ž njo v planine. Škoda, da nisem ubogal.“

„Ali si se še kdaj sestal ž njo?“

„O, večkrat še. Ali to mi je bilo vse premalo. Odkar mi je bila pokazala lice, me je že rajši usliševala. — Nekoč pa sem se skrila na murvo, ki je stala blizu obzidja, in sem hrepenel, pa solnce je pripekalo. In prišla se je hladiti. O, malo je manjkalo, pa bi bil padel z drevesa, taka je bila! Vitka in polna kakor dobro gojeno duhanovo steblo! In odvažna in resna in sveža in lahka — kar plavala je po vrtu. Pa vsa v belem oblačilu je bila in črne lase je imela, velike in goste kakor kodelja na preslici, prekrasno lice nezakrito.“

„Da, ljubezen dosti vidi.“

„Gospodar, samo čisto istino sem gledal. — O, ko je stopala po vrtu, je zemljica v sreči drhtela: Hvala lepa, da se dotakne tvoja lahka noga tudi mene, ki nisem vredna tolike odlike! In solčni žarki so noreli in so se topli, kateri ji bo prvi sedel na rdeče ustrice, kateri se poigral v njenih temnih kodrih, obstajal na zornem licu in se ji ukradel po vitkem belem vratu v globoko izrezano srajco, v tisto tajno dolinico — o!“

„Simo, pij in nehaj ali pa povej, kje je še tako dekle. Človek bi kar rezgetal.“

„Zastonj ti je, gospodar! Ves svet je nima več take! Bog samo enkrat pošlje toliko sreče in lepote med grešne ljudi. — Ali poslušaj dalje. Sedim ti tako na košati murvi in trepečem. Ona sede v gosto travo pod češpljo in se pahlja. Izpod obleke ji gledajo oble noge, prekrasna meča. Odpne si tudi oprsje, in v jasni, solčni dan planejo kakor poredna kozliča s svojima mehkimima rožičkoma bele grudi, jake, kipeče kakor glavice v planini. — Oprosti, ne morem dalje.“

Poskočil je in je pobegnil.

Drugi dan spet sediva ob vinu in se pogovarjava.

„No, Simo, včeraj se ti je mudilo.“

Samo zamahnil je z roko in je segel po cigareti.

„Kako je torej bilo dalje s tvojo drago?“

„Malo bi ti imel še povedati. Ali neke temne noči je zajokala in se me je oklenila s tako močjo, da sem strmel, odkod ji toliko moči v njenih nežnih rokah. In bila je moja, kakor moja žena kasneje nikdar ni bila. — Od takrat je nisem več videl. Njen oče jo je dal prijatelju, ki jo je odpeljal v Stolac.“

„In ti, Simo?“

„Kakor se junaku spodobi! Ko so se svatje gostili, sem nabral prijateljev, da bi jo ugrabili. Ali moja mati se je zbala in je izdala to namero staremu sosedu, ki nas je grdo pokaral, češ, da bi naprtili vsi okolici turško osveto in izzvali strašno pokolje. Jaz in prijatelji smo se hoteli biti in boriti, ker se nismo bali. A ko je bilo treba v zasedo, so očetje pridržali junake, da sem ostal sam. In sam sem šel na prežo in sem navalil na številno spremstvo.“

„Da bi te vrag! To ni bilo junaško!“

„Vidiš, in slaba bi se mi bila godila, da me ni rešila moja lokavost. Rekel sem, ko so me zvezali, da sem hotel oteti mlado gospodarico, ker sem slišal v planino, da jo hočejo siloma odvesti. Tudi ona je prosila zame. Izpustili so me, češ, da sem nekoliko zmešan, ker bi drugače ne navalil na trideset do zob oboroženih svatov. — Nekaj dni sem taval kakor tepen pes. Z vsakega obraza sem čutil pomilovanje nad svojim porazom. Zdelo se mi je tako. V resnici pa so me vsi slavili kot velikega junaka. Neki slepec je celo opeval moja junaštva, ki jih do takrat pravzaprav še storil nisem. — Kaj bi še tu brez svoje mile drage? Nabrusil sem handžar, poljubil mater in sem šel med — hajduke.“

„Med hajduke?“

„Zato in da bi se osvetil vsem tistim, ki imajo moč, da osramotijo osamelega junaka. O, Boga mi pravičnega, kako sem se osvečal!“

„Ali si dolgo hajdukoval?“

„Več let, dokler se nisem oženil.“

„Kako si še mislil na to, če si se skrival po gorah?“

„Kaj misliš, da tam nismo imeli žen? O, na izbero! Same ugrabljene Turkinje in Arnavtke, mlade in lepe smo imeli. A ko smo se jih naveličali, smo jih poslali domu ali pa podarili drugi četi. In mnogo naših ugrabljenk nas ni hotelo zapustiti zlepa. Ob slovesu so jokale kakor otroci. Kaj bi ne! Junak je junak. — Mati, moja pametna mati mi je pozneje našla ženo tu, kjer zdaj živim.“

„Hajdukom torej ni bilo dolgčas?“

„Nikakor. Ali nikar ne misli, da smo se ukvarjali samo z ženskami. Z njimi smo se igrali, ko nam je glavar dal odmora. Pa tudi odmora je bilo malo in le za kratko dobo. Preveč je bilo treba hoditi med Arnavte otimat deklet in živine, ki so nam jih odvajali. Tako smo jim še povrhu vračali milo za drago in kar nismo mogli njihovega odvesti, smo podavili in poklali.“

„Kaj pa vlada, ali je vse to trpela?“

„E, vlada se je bala nas in Arnavtov. Nas je sicer preganjala, če je le mogla, Arnavtov nikoli. Zato smo se večkrat osvetili tudi agam in begom, ki so ščuvali nad nas svoje divje bašibozuke. S temi smo bili v planinah večkrat velike bitke.“

„Ali je bilo vas hajdukov veliko?“

„To sam Bog ve. V malih in večjih četah smo se zbirali, združevale so se za večje pohode le sosednje čete. Pobratimije naši ter turških in arnavtskih poglavarjev so preprečile marsikako nasilje, ali nas tudi ovirale v pravičnem boju le predostokrat. V naši četi nas je bilo do tristo in več junakov. Imeli smo s seboj tudi popa, da nam je opravljal službo božjo, izpovedoval nas in obhajal, preden smo drveli v boj.“

„Kaj je pop trpel, da ste lovili ženske in živeli z njimi, kakor pripoveduješ?“

„Boga ti — zakaj ne bi trpel? Vsi smo ljudje, in pop je vedel, česa tudi potrebuje pravi junak. Propovedoval pa nam je, naj ne prelivamo krvi zaradi žensk. Samo otimamo naj svoje in branimo. Sčasoma pa je spoznal, da bi z rahločutnostjo ne opravili ničesar. In sam nam je začel govoriti: Kdor se ne osveti, se ne posveti. Rekel je, da je ta lepi nauk tudi v svetih knjigah.“

„No, malo drugače stoji tam.“

„Pa naj! Za nas je bilo samo tako prav in dobro.“

„Ali si bil v kaki večji bitki?“

„Bil sem v mnogih. Spominjam se posebno ene. Tam sem dobil težko rano. Glej, tu preko glave. Arnavt me je bil otrnil s handžarom, ko sem preveč silil naprej. Pop me je izlečil. E, pameten človek ti je bil naš pop. Propovedoval nam je, da smo sluge božji in da vršimo voljo samega Boga, če tvegamo življenje za naše sirotne ljudi. Tudi nam je pripovedoval o našem narodu, o naših bratih, in kako bi bili silni, če bi vsi pograbili za handžare. Kazal nam je našo trobojnico in jo je polagal na svete knjige in je dejal, da je zastava ravnotako sveta kakor je sveta knjiga sama. Biti se moramo za sveti evangelij in za sveto zastavo, za vse uboge in preganjane in trpče, je dejal in je plakal. Kadar smo šli v boj, nam je vselej tako govoril.“

„Kako je bilo v oni bitki, kjer si bil ranjen?“

„Lepo. Odnjali so nam bili drobnico s planine in pastirice; pastirje so poklali. Pa smo jo udarili za njimi. Ko so roparji videli, da nas je dosti, in da nam ne uidejo brez boja, so se pripravili na nekem brdu. — Naš glavar nas je razdelil v tri čete. Najmočnejša navali naravnost, drugi dve z bokov. Roparji so ukrenili isto, in obe oni naši četi sta se že bili, ko smo mi še lezli navkreber. Ko je glavar to opazil, nas je sokolil: Brzo, junaki! in smo se zagnali proti vrhu.“

„Koliko jih je bilo gori?“

„Tega junak nikdar ne poizveduje. Gori so, smo si mislili in smo drveli. Malo pred vrhom smo se oddehnili, da se ne bi borili zašopli. A roparji so mislili, da smo se jih zbalili in so nam planili nasproti. In zdaj se je začelo klanje, da so rdele pečine v obili topli krvi.“

„Ali je bilo to podnevi?“

„Ponoči, seveda. Mesec je bil prav mlad, in je komaj toliko svetil, da smo se videli. Na obeh straneh so padali junaki. Molče, le s tiho kletvico na bolestitih ustnicah. Za vsakega padlega junaka smo se hoteli posebe osvetiti. Zato smo drveli za glavarjem, ki je bil velik, krasen junak. Jaz sem ga hotel še preteči. Tako sem jo dobil po glavi. Zmagali pa smo mi in smo vse poklali; malo jih je ušlo. A so padli v junaške roke četama v bokih. Oteli smo pastirice in drobnico. Ali dosti junakov smo izgubili. Zlasti naša četa je mnogo trpela. — O, in vendar je bilo krasno!“

„Ali ne bi bili bolje branili svojega, če bi bili varovali dom, ne pa se podili za Arnavtkami in dražili roparje?“

„Gospodar, ti tega ne razumeš. Čeprav bi se ne bili branili, bi roparji bili prihajali. In kaj misliš, da bi vlada bila trpela oborožene in združene varuhe na planinah in v selih? Taki časi so bili. Saj so zdaj še slabši. — No, kaj moremo zdaj ukreniti proti nekakim zakonom in orožnikom? Hajdukov ni, junakov ni! Toda rekel sem ti: Še bo prišel čas, ko se bodo zabliskali handžari!“

„Saj so orožniki za to, da vas varujejo in skrbijo za red.“

„Ne rečem, doživel sem že čudo, da je bil tudi orožnik človek. Splošno pa so to zverine. Tudi tvojim mislim prisluškujejo in pravijo, da si upornik, veleizdajnik — pa te ustrelijo; podkupujejo malopridneže, ki jim izdajajo, kar si govoril ali tudi ne — in obesijo te; nekaj drobnice imaš in morda še konja — pa pridejo in ti ukažejo, da moraš sam, prav sam odgnati za njimi najbolje! Kaka pravica je to?! Ali ni bila naša hajduška pravica lepša in večja? — Imaš sina, pa ti prinesejo

pisanje, in sin mora iti v boj — za koga? Za Arnavte in Turke! Naši prijatelji so to, pravijo, bratje menda —; za Švabo, a kdo ga pozna, kaj nas briga Švaba?! E, gospodar. moj, nas bi mogel odrešiti samo handžar, če bi bilo tako, kakor nam je govoril naš dobri, junaški pop.“

„Veruj, Simo, vse bo še dobro, bolje kakor je bilo in kakor je.“

„Da, naš pop je dejal, kadar smo posebno klali in se ruvali za plen: Samo svēti Sava Srbina spasava, a jaz pravim: Samo sveta sloga Srbina spasava! — O, hajduki, o junaki, kje so vam handžari?!“

C. GOLAR:

NAPITNICA.

Iz ljubezni in trpljenja
nam svoboda je rojena,
in s krvjo je poškropljena
in še z grobom se nejenja.

Svete so nje bolečine
kakor Jezusove rane —
v čase sijejo neznane,
k zvezdnim gajem iz temine —

Ker velika zora vstaja,
in je njiva plodovita,
in je kupa zanj nalita,
ki zdaj Vidov dar obhaja.

S trnjem venčana edina!
Sveto se ji poklonimo,
s čistim srcem ji napijmo:
Bodi slavna, domovina!

*mpa bit n teh predmetih. V resnici pesnik - ki si
jeminah - jasen & jasen.
OKrogla, 28/2920*

A. FUNTEK:

IGNACIJ BORŠTNIK.

„Omeniti je kot nova moč gospod *Gorazd*, ki družī lepe zmožnosti, prijetno vnanjost in sploh mnogo sposobnosti.“ — „Nomen omen! Kakor je pesnik *Gorazd* zavzel že jako odličen prostor na našem *Parnasu*, tako tudi gledališki igravec *Gorazd* med našimi diletanti.“

S temi besedami se omenja v gledaliških poročilih iz leta 1882. igravec *Gorazd*, ki se je takrat prvič pojavil na skromnem odru ljubljanske čitalnice v Šelenburgovi ulici — diletant med diletanti, še sam ne vedoč, da je s svojim prvim nastopom krenil na pot, ki ga je iz malenkostne, popolnicma neumetniške okolice vodila više in više, čokler ni naposled stal visoko nad nekdanjimi vrstniki kot prvi igravec ne samo slovenski, temveč sploh jugoslovanski — Ignacij *Borštnik!*

Rojen dne 11. julija 1858. leta v Cerkljah na Gorenjskem, je bil *Borštnik* takrat večinoma znan le sošolcem iz nekaterih gimnazijskih razredov in iz dveh letnikov ljubljanskega učiteljsišča, potem tovarišem pri banki „*Slaviji*“, kjer je posloval kot knjigovodski uradnik. Vsekakor ga je morala prešinjati vrela ljubezen do gledališke umetnosti, da je ob tedanjih razmerah vstopil v kolo tistih maloštevilnih diletantov, ki so izza leta 1880. sporadično prirejali predstave v deželnem gledališču. Zakaj deželni odbor s svojo nemško večino je bil dve leti prej Dramatičnemu društvu podporo letnih 2400 goldinarjev skrčil na beraški prispevek 1000 goldinarjev ter tako prisilil imenovano društvo, da je odslovilo vse stalno angažirane poglobitve igravce in igravke. Ne samo to: dramska šola je morala po desetletnem kolikor toliko uspešnem delovanju prenehati; deželni odbor je Dramatičnemu društvu dovolil samo po dve predstavi na mesec, slovensko občinstvo samo pa je tudi vse rajše zahajalo k nemškini predstavam, ker peščica slovenskih diletantov seveda ni mogla prirejati zaokroženih dramskih predstav, nikanr še operet, ki so v Ljubljani sploh do komaj minulega časa pomenile višek gledališke umetnosti...

V stari čitalnici torej, kjer je Dramatično društvo dne 10. decembra 1882. leta priredilo gledališki večer z veseloigrami „Šolski nadzornik“, „Oče so rekli, da le“ in „Svojeglavneži“, je Ignacij *Borštnik* kot 24leten mladenič prvič nastopil v naposled imenovani veseloigri. Igral je potem leta 1833., 1884. in 1885. skoro pri vseh predstavah v deželnem

gledališču vloge, kakršne so mu bile pač dodeljene: karakterne, ljubimске in komične. Solzava Birch-Pfeifferjeva („Nasledki skrivnostne prisege“ in „Cvrček“) mu je prinesla isto priznanje kakor glumaški Nestroy („Danes bomo tiči“), sentimentalno-fantastični Raimund („Zapravljivec“) in pavlihasti Kotzebue („Zmešnjava nad zmešnjavo“). Ni čudo, da se je odbor Dramatičnega društva začel intenzivneje zanimati zanj in ko se je čimdalje bolj uveljavljalo spoznanje, da je treba resnični dramski umetnosti pred vsem dramske šole, je sklenil dne 21. septembra 1885. leta poslati Boršnika kot najboljšega med diletanti ob svojih stroških v dramsko šolo na Dunaj; po vrnitvi v Ljubljano naj bi Boršnik ustanovil stalno slovensko gledališko družbo, ki bi v poletnih mesecih hodila gostovat po vseh večjih mestih slovenske domovine. Boršnik je jeseni 1885. leta odšel na Dunaj ter je prihodnje leto prevzel vodstvo novoustanovljene dramske šole in režijo predstav, izmed katerih se je priredila kot prva Mosenthalova „Debora“ dne 31. julija.

Poredkoma so se potem vrstile predstave, in sicer zopet v starem gledališču do dne 17. februarja 1887. leta, ko je pogorelo. Bilo jih je vsega skupaj deset brez izrazite umetniške smeri in Boršnik sam je zopet igral zdaj resne, zdaj vesele ali burkaste vloge. Iz tega časa je treba kot znamenitejši deli omeniti samo Schillerjevo „Kovarstvo in ljubezen“, kjer je Boršnik igral Ferdinanda, in Gogoljevega „Revizorja“, v katerem je nastopil kot Hlestakov — obakrat ne več kot diletant, nego že s precejšnjo osebno noto, kot misleč igravec uglajenega okusa, razširjenega obzorja in vpoštevne rutine.

Slovenska Talija je, ko je požar uničil deželno gledališče, dobila začasno zavetje v čitalnici. Kdor se spominja tega odra, ve, kako težko je bilo na njem uprizarjati večja dela, deloma celo taka z ustrežno opremo. Zato se je pa sploh čuditi, da je utegnil Boršnik spravljati na oder še tak repertoar, kakršnega kaže ta dvanajstletni provizorij! Mogoče je bilo to samo zategadelj, ker si je bil vzgojil že nekaj boljšega naraščaja, tako igravke Zofijo Zvonarjevo, Gostiko Gostičevo in Marico Slavčevo, izmed igravcev pa zlasti Antona Verovška; zastopniki stare garde izza leta 1877. so bili Anton Danilo, Gecelj in Šusteršič (Sršen). Ne more se trditi, da bi bile vse te predstave v čitalnici na višku, zakaj okoli ravnokar navedenega osebja so se grupirali diletantski elementi, ki so pač kazali dosti dobre volje, toda razmeroma malo umetniškega pojmovanja. Zato pa sta se tem bolj odlikovala Boršnik in njegova soproga Zofija Zvonarjeva, ki sta svoje vloge vedno oblikovala umetniško, časih uprav sijajno. Boršnik je v tem

času dobival čimdalje izrazitejši značaj. Če je nanesla potreba, da je zabaval občinstvo v burkastih vlogah, ki jim je bil vedno imenitno kos, da si je vsa njegova osebnost stremela v dijametralno nasprotno smer, je vendarle po večini igral karakterne vloge, in sicer že v tistih časih vseskozi naravno, brez deklamatorske navlake, realistično in vselej z markantno poudarjeno samobitnostjo. Izmed domačih del je Boršnik uprizoril igrokaz „Otok in Struga“, ki ga je sam dramatižiral po Tavčarjevi noveli, Vošnjakove veseloigre „Pene“, „Svoji k svojim“ in „Ministrovo pismo“ kakor tudi žaloigro „Premogar“ in svoj narodni igrokaz „Stari Ilija“; izmed tujerodnih del pa so prišla na vrsto: Morrejeva narodna igra „Revček Andrejček“, Wilbrandtov igrokaz „Svetinova hči“, Nisslova narodna drama „Čarovnica ob jezeru“, Jeřabkova drama „Služabnik svojega gospoda“, L'Arrongejeva veseloigra „Doktor Blažič“, Hebblova „Marija Magdalena“, Palmova drama „Naš prijatelj Njeklužev“, Feuilletova drama „Dallila“, Ohnetov „Ižuinar“ in — pièce de résistance — Ibsenova „Nora“ (Boršnik — Robert Helmer, Boršnik-Zvonarjeva — Nora). Bil je to repertoar, ki je mikal s svojo pestrostjo; predstave so polnile dvorano in vse je obetalo slovenski dramatiki boljše čase, tembolj, ker je kranjski deželni odbor prešel v slovenske roke in ker so leta 1890. pričeli s stavbo novega deželnega gledališča, kjer naj bi naposled slovenska gledališka umetnost dobila svoj stalni dom in tudi pravice, ki jih ni imela v starem gledališču.

Dne 29. septembra 1892. je v novem hramu otvorila vrsto slovenskih predstav Jurčičeva tragedija „Veronika Deseniška“. Z razkošnimi nadami smo takrat vsi pozdravili otvoritev novega deželnega gledališča; nekateri so celo sanjali o tem, kako bi iztisnili iz njega nemške gledališke predstave ali vsaj Dramatičnemu društvu izposlovali po štiri predstave na teden. Toda kmalu se je pokazalo, da je bila prva navdušenost samo slamenat ogenj — žal, da ne prvič in zadnjič v slovenskem javnem življenju! Boršnik je deloval z vso energijo in se trudil za čim boljši repertoar in čim boljše izvajanje; zanimanje gledališko še nekulturnega občinstva pa je vzporedno pojemalo čim dalje bolj. Istotako so omagali „rodoljubi z dežele“, ki so izpočetka celo propagirali posebne gledališke vlake. Vrhu vsega je še polagoma začela opera ubijati dramo, kakor jo je tudi vsa poznejša leta tik do svetovne vojne. Dalo bi se marsikaj pisati o tem, kako so vodilni faktorji favorizirali opero na škodo drami, ali to naposled ni naloga tega sestavka. Gotovo pa je, da je ob takih razmerah Boršniku zamrzela Ljubljana in zato se je čez dve leti poslovil od nje ter meseca maja

1894. leta odšel v Zagreb, kjer ga je na deželno gledališče angažiral tedanji intendant dr. Miletič. Njegov Loris v Sardoujevi „Fedori“ in njegov Čuku v Brocinerjevi „Valenski svatbi“ — dve vlogi, ki ji je bil sijajno kreiral že v novem gledališču ljubljanskem, sta mu ob gostovanju takoj pridobili ugled med zagrebškim občinstvom in utrdili njegovo stališče za vse poznejše delovanje, ki se je od tedaj vedno pomikalo navzgor v premi črti. Kaj je bil Borštnik hrvaškemu deželnemu gledališču, smo vedeli v slovenski domovini samo iz poročil zagrebških listov; če pa je časih slovenskega človeka zanesla pot v Zagreb, se je moral diviti Borštnikovi umetnosti, ki je ni vedela ceniti indolentna Ljubljana. Obenem pa je moral tak slovenski človek bridko obžalovati, da je Borštnik kolikor toliko izgubljen za slovensko dramo, izgubljen v najlepši dobi, na višku stvariteljne sile...

Borštnikov igravski talent je obsejal najrazličnejše stroke. Umevno je, da je v mlajših letih najrajši igral ljubimске vloge — tako je pač pri vsakem igravcu — istotako pa je umevno, da ga je potem elementarni val moderne umetnosti potegnil za seboj na višek gledališkega stvarjanja. Borštnik je stopil v svojo domeno ter interpretiral karakterne junake, moderne psihološke in psihopatične značaje. Vpliv moderne dramatikе nanj je bil tolik, da ni izgubil samo smisla za senzacijske paradne vloge zlasti francoskih dram, nego tudi kolikor toliko za klasične drame, ki so se po veliki večini itak upirale njegovemu realističnemu čutu, v prvi vrsti drame v verzih. V drami je iskal resničnosti in to resničnost je tudi utelešal tako dosledno, da ni bilo v njegovem nastopanju niti sledu o patetični deklamaciji, zakaj zavedal se je popolnoma, da timbre jezika na odru ne more in ne sme biti drugačen od jezikovnega timbra tistiñ, ki ga poslušajo. V poslednjih letih je najrajši igral značaje iz Ibsenovih, Strindbergovih, Björnsonovih in Hauptmannovih dram. V nekaterih je nastopil tudi na ljubljanskem odru kot gost, tako v Björnsonovi drami „Preko naše moči“, v Hauptmannovem „Vozniku Henschlu“ in v Strindbergovem „Očetu“ — vselej z močjo svoje individualnosti, ne samo kot interpret, nego tudi kot stvarjavec. Marsikaj je podal časih neskladno s pisateljevo intencijo, tako, kakor se mu je vloga ob študiju izkristalizirala v duši. Izvajajočemu umetniku ne gre odrekati te pravice; ali pogoj takemu časih spornemu pretvarjanju je pač to, da seza preko mere navadnih glumcev, da je tako izrazita umetniška natura, kakršen je bil Borštnik — mož dovezetne duše, zajemajoč iz samobitnega opazovanja zunanjega sveta in obenem ta opazovanja prestvarjajoč v žive umetniške oblike. Zato je bil tudi n. pr. njegov Kantor precej drugačen, nego si ga je zamislil

Cankar; toda ta lik se je strogo skladal s formo, v katero ga je prelila Borštnikova individualnost. In še nekaj je treba omeniti na tem mestu: Borštnik ni samo svojih vlog oblikoval po svojem čutu in okusu, nego je tudi živel v njih; zato ni nikoli umetničil in zato je bil vselej tako prepričevalen. Preprost v lahni konverzaciji, je bil silen v afektih, dasi v takih trenutkih ni uporabljal teatralnih krikov, kjer se marsikomu drugemu lomi in ubija glas; prezirljiva gesta, odsečen zvok, sarkastičen pogled, pa je bila učinkljivo pojasnjena vsa trenutna duševna situacija. Res je sicer, da časih Borštnik ni bil brez poz, da so bili nekateri njegovi gibi stereotipni, ali teh slabosti mu ni škodovalo v greh ob toliko drugih specifično njegovih vrlinah, s katerimi doslej še ni razpolagal noben drugi slovenski umetnik.

Gorazd - Aškerc, Gorazd - Borštnik. Ta paralela je bila umestna leta 1882., ni pa bila več upravičena v poznejših letih. Aškercu je stvarjalna sila omagala že dolgo pred njegovo smrtjo, Borštniku pa je ostala sveža, v marsikaterem oziru celo stopnjevana in obenem poglobljena do zadnjih dni. Saj se ljubljansko občinstvo še dobro spominja, kako je lani dne 15. septembra, torej teden dni pred smrtjo, dasi že hučo bolan, nastopil v naslovni vlogi Strindbergovega „Očeta“, eni izmed najsjajnejših svojega repertoarja! Borštnik v 60. letu ni kazal dekadence; bil je eden izmed onih umetnikov, ki se pač postarajo, ne postanejo pa stari. In da ga nam ni vzela smrt, kako mladeniško navdušeno bi bil deloval v prenovljenih razmerah, tako na dramski šoli ljubljanskega konservatorija kakor na odru našega narodnega gledališča, kateremu je ostal zvesto vdan navzlic vsem trpkim izkušnjam iz prejšnjih let in tudi neprilikam tistega leta malo pred kinematografsko aventuro bivšega deželnega odbora, ko mu je zagrebško gledališče dovolilo dopust, da vodi slovenski oder ljubljanski! Bila je to tragika njegovega življenja, da je prišel domov samo umirat in da je umrl prav tedaj, ko so se razbegnile meglene sence s pozornice njegovega nekdanjega delovanja — bila je pa to tudi tragika naše gledališke umetnosti, ki bi se bila sedaj Borštniku ob petindvajsetletnici njegovega odhoda v Zagreb lahko oddolžila za ves trud v minulih letih in obenem za vse krivice, spletke in neokusnosti, ki so mu pred četrto stoletjem zagrenile delovanje med slovenskimi rojaki!

Borštnik je bil v prvi vrsti izvajajoč umetnik, uveljavljal pa se je tudi aktivno v dramski književnosti. Tu ne prihajajo toliko v poštev tiste igre in igrice, ki jih je poslovenil ali priredil za trenutne repertoarne potrebe, nego tri njegove večje stvaritve. Repertoar iz leta 1888. navaja dne 19. februarja kot novost igrokaz v štirih dejanjih „Otok in

Struga, ki ga je, kakor že omenjeno, dramatisiral po Tavčarjevi noveli istega imena. Igrji je bil prisojen samo „succès d'estime“, ker jo kaze precejšnje tehnične hibe — zopet dokaz, da gledališki praktik ni vselej dober dramatik. — Dne 16. novembra leta 1890. je prišel na oder Borštnikov narodni igrokaz v treh dejanjih „Stari Ilija“. To je delo tiste vrste, kakršne je takozvana „kapelniška glasba“ v muzikalni stroki. Marsikaj je v njem reminiscenc iz raznih Anzengruberjevih kmetiških dram, zlasti kar se tiče običajnih vaških tipov; stari Ilija sam pa je zgolj odsev revčka Andrejčka (Morrejev „s Nullerl“), ki je bil Borštniku sploh v ljubljanskih letih ena izmed najljubših vlog; tako da je to igro redno v vsaki sezoni po enkrat postavil na repertoar. „Stari Ilija“ je izšel tudi v posebni knjizici, ni pa prešel na slovenske odre po kmetih. — Končno je Borštnik za otvoritveno predstavo v novem gledališču priredil Jurčičevo „Veroniko Deseniško“, ali njegova dramatisacija ni bila dosti srečnejša od Jurčičeve osnove same, ki je pravzaprav istotako rudimentarna kakor „Tugomer“ ter s tem skupaj pogreša zgrabljive dramske sile.

V nekaterih lirskih pesmih je dal Borštnik duška svojemu hrepenenju po domačem svetu, zlasti po planinah in po rodni cerkljanski vasi, v katero je sploh iz Zagreba redoma po končani sezoni zahajal na počitnice. Iskrena toplina preveva pesem „Spustite zagrinjalo“, ki jo je v dosti dovršeni obliki zložil ob tridesetletnici svojega gledališkega delovanja, on „kralj, berač, ljudi tolmač iz nizkih koč, gradov, palač“.

Borštnik je umrl v ljubljanski deželni bolnici dne 23. septembra 1919. leta po kratki bolezni, dne 25. septembra pa smo ga spremili k Sv. Križu. Malokdo se je takrat zavedal težke poti, ki je vodila Borštnika od njegovega prvega nastopa v čitalnični dvorani do poslednjega odmora na ljubljanskem pokopališču. Ampak ta zavest je pač prešinjala vsakogar, da je z Borštnikom preminul velik kulturni delavec. In da je Ljubljana tako sijajno počastila gledališkega igravca, kakor bi ga ne bila nikoli počastila pred dvajsetimi, tridesetimi leti — ta kulturni čin je bil tudi ena izmed onih drugih prevratnih posledic, ki jih je v mišljenju naših širših slojev povzročilo prevratno delovanje slovenske drame in njenega najznamenitejšega predstavnika Ignacija Borštnika.

IVAN ALBREHT:

V ZATIŠJU.

I.

Življenje je potekalo v lepem miru, brez vsakršnih posebnih sprememb in brez vihravosti — tiha stvarica, ki blesti na zunaj kakor lošč in že s hladno svojo lučjo zabranjuje sleherno pregledovanje tega, kar je skrito pod vrhno plastjo. Sešla sta se bila tako, — ker je bilo menda njemu dolgčas in je slučajno srečal njo, ki je bila dobra ženska. Vsaj Peter Petelin je mislil tako, kadar je v trenutnih odmorih urejal spomine. Bil je uradnik, človek z zunanjo uglajenostjo kakor njegovo življenje. Kljub temu je sredi vsega reda včasih padel iz toka, pobrskal pod lastno skorjo in tupatam spazil črvička. Pa kakor je bil pravzaprav vzoren in moder, je živelo v njem toliko nežnega otroka, da ga je bilo mestoma sram vseh tistih pegic in zgodbic, ki jih je imenoval pred svojo vestjo najraje: mladostna nepremišljenost. To so bile skrite zadeve, malo mračne včasih, odsevi donjuanstva, kakršnega človek rad zagreši, dokler je še kri vroča in lazijo misli okrog cvetja...

Podobro je morda mislila Lina Petelinova, ki je ljubila moža dan na dan z enako vztrajnostjo in z zmernostjo dobre in pametne ženske. Kajti poleg dobrote je premogla gospa Lina tudi pamet in ni marala nikoli stikati po koticikih, kamor bi je ne bila silila dolžnost.

Peter Petelin je visoko cenil svojo ženo in njeno previdno obzirnost. Zlasti se je zavedal tega vselej okrog prvega v mesecu, ko je bilo treba odšteti od plače nekaj kronic za eno najbolj nerodnih mladostnih nepremišljenosti, ki je živela in rastle pri zapuščeni materi in brez očeta. V takih trenutkih je zmogla Petra Petelina celo prava otožnost, ki ji je hotel dati duška, da bi jo pregnal od sebe. Bil je udarjen malce na modrujočo stran in je hotel reči kako besedo o morali in o zablodah. Zdelo se mu je tudi, da je dolžan opravičila ženi, ki mora zavoljo njegovih prejšnjih dni toliko bolj štediti v gospodinjstvu.

Tako se je vsakokrat zgodilo, da je prišel okrog prvega domov in je slovesno obsedel z zakonsko družico na zofi. Bilo je to zvečer, ko še ni treba luči v sobi, pa vendar ovija vse predmete mrak, ki blaži človeka z nekim prijetnim snom o skrivanju. Petru se je zdelo, da je sam in mehak, nežen zavoljo dobrote in vsled svoje visoke etične vrednosti. Občutil je toploto kraj sebe in je vedel, da je to pozdrav dobre

sreče, ki mu pomaga stremeti navzgor iz vsakdanje grdobe in iz mladostne nepremišljenosti. V mehki zatopljenosti je poiskal ženino roko in jo je pridržal v svoji. Občutil je kožo, ki je bila na nekaterih mestih za spoznanje razorana od dela, a vendar še nežna ko vrtničnega lista cvet. Tedaj se je primoral s krepostjo odločnega moža:

„Dokler človek ne pozna takega tihega življenja, res ne ve, kaj je sreča. Nebogljeno človeče brez družine se mi zdi, veš — kakor metulj, ki zablodi na gorečo svečo v nadi, da je našel sladek cvet. Toda vročina opali peroti in tipalke, vzame moč do poleta in ne da utehe... K zlu prikljuje še zavest, da je človek sam kriv svoje nesreče in da ni več zdravnika na svetu, ki bi popravil pisane peroti...“

Ko je utihnil, je bil zadovoljen in uverjen, da je govoril lepo; blagoglasje lastnih besedi ga boža še po ušesih. Žena se je naslonila nanj, da mu je počivala z licem na rami in so ga ščegetali mehki lasje po obrazu.

„Tako sem zadovoljna v najini sreči,“ je izdala skrivnost in mu je pošepetala tajnost, ki jo pričakuje.

Peter Petelin se je zganil v hipnem razburjenju. Zazdelo se mu je nenadoma, da ne sme motiti svetega trenutka v obitelji s svojo nesveto izpovedjo. Lina itak sama sluti, kaj in kako je bilo ž njim, pa ne mara razdreti iluzije one blaženosti, ki jo je bila mogoče razpregla v svojem srcu... Vendar mu je ušlo kljub drugačni nameri:

„Zmerom sem vedel, da te nisem vreden —“

Prišlo mu je v trenutku tako, da je res občutil, kar je izrekel, — tako zelo občutil, da se mu je začel tresti glas in ga je zaščemelo v očeh, ki so postale nenadoma vroče in mokre. V sobi je vladala že popolna tema in gospa Lina je razločila samo moževo pospešeno dihanje. Oklenila se ga je okrog vratu in ga je poljubila na usta:

„Ti moje vse!“

Tedaj je Peter Petelin občutil blaženost, ki se je ni upal dotakniti niti z najrahljšo besedo. Šele čez dolgo je pogladil ženine mehke lase in je ljubezrivo povprašal po večerji.

II.

Okrog prvega je bil Peter izven svojega uradniškega poklica zelo družabno bitje, ljubil je gledišče, koncerte in zabave, zlasti pa solidne meščanske gostilne. Vedel je, da je ženi hudo, ko mora po ves mesec preždeti v kuhinji in pri takih gospodinjskih opravkih, ki priklenejo vse misli na golo vsakdanjost, kakršna pari človeka po raznih piskrih in drugih posodah. Posebno je občutil to sedaj, ko je bila žena tako-

rekoč svetišče, potrebno in vredno svobode in časa za premišljevanje. Saj je mislil celo on sam, kako bo to slovesno in prijetno, ko zakliče v obitelji nov član. Kar je bilo preje, ni bilo v zakonu in z žensko, kakršna je Lina, sploh — tisto je bilo samo mladostna nepremišljenost. ki žre zdaj krone okrog prvega!... Sedaj — to je čisto nekaj lastnega — osobite prvič!

V prijetni navdušenosti je krenil Peter Petelin v restavracijo in je sedel tako, da je udobno mogel pregledati ves prostor. Ljudi je bilo polno — samih veselih in brezskrbnih ljudi, ki so posedali tu in so čevrljali tako pritajeno kakor tiste male mušice v solnčni kopeli, ki se človek komaj drzne misliti o njih, da se pomenkujejo med seboj. Vse se je sklanjalo, se je nagibalo v taktu in je uživalo pestre dobrote. Bile so tu mlade gospe, ki so govorile s preračunjeno ubranostjo svojih oblačil; dekleta, ki jim je ušla vsaka namišljena beseda v pogled, a poleg njih ženske vsakdanjega kova in natararice, brezstidne in gole, čeprav so bile oblečene tako vestno, da so jim čepeli celo vratovi v črnih čipkah. Vmes so ždeli — v večini po številu — moški, varii in tekmeči, trebušasti ljubitelji pozemskih dobrot in spet prikazni kakor gosenice, tako blede in brezbarvni, da je bilo na njih mogoče razločiti samo usta, ki so v pridnem odpiranju iskala kozarcev. Nad vsem je počival vonj po tobaku in po pijači, nerazločna meglica dima, polna šepeta in slutenj spolzkih reči. Po mizah je bilo razpostavljeno cvetje, okajeno in kakor ukleto.

Peter Petelin je sedel in je v krepkem razmahu naročil pijače. Natararica, ki mu je stregla, je bila sveža, čeprav so jo že težila leta in zgodbe gostilniškega ozračja, da je bila njena koža čisto voščena in ohlapna nalik slabo napihnjenemu mehuru.

Uradnik je pil in bil prepričan, da je vse, kar počne, samo žrtev napram Lini. Praznil je čašo za čašo, lepo počasi in premišljeno, kakor dela človek, kadar žrtvuje. Pri vsakem požirku je čutil, kako počasi odpada lošč. Kretnje so osvojile svobodnejšo smer, na lica je legla rdeča barva in v misli je planila razposajenost. Oči so begale semtertja in pogledi so po vsem prostoru iskali paše. Kakor sami od sebe so začeli prsti bobnati po mizi in glava je vstala na unalce predolgemu vratu iiki glava puranova, kadar išče družice.

„Eh, no,“ je zamrmral predse in se je nasmehnil, da je natararica takoj prišla bliže in se začela sukati okoli njega. Kretala se je tako, da so bila na razpolago zdaj ledja, zdaj prsi, potlej roke, zdaj vrat in celo lica, tisti mehurkasti vosek pod tobakovo plastjo.

„Še čašo?“

„Kaj pa?“

„I, karkoli!“

„Sladkosti,“ se je zarežal uradnik z omotenim pogledom.

„Ali pa pelina,“ je junačila točajka in je odhitela, da se je vila njena postava kakor črna proga med nizami.

„Beži, baba,“ je zamahnil Peter Petelin in je v tistem trenutku ugledal sredi sobane žensko, ki ga je omamila. Izpod širokega belega slamnika je vabil obraz, bel in rdeč kakor cvet. Sedela je poleg mladega gospoda, ki je bil videti osoren in oblasten, prav kot njegove črne oči. Njej pa je silil smeh iz oči, smehljal okrog usten in smeh na vsem bitju, ki je pričalo s sleherno kretnjo o vročini še živih želja. Gledala je zdaj sem, zdaj tja — in je s pogledom kakor gazelica vabila, vabila, da je Peter nenadoma začutil v sebi mladost. Zastrmel je v žensko liki v rožo in je iskal lepote po obrazu in po belem vratu, kjer se je grel niz rdečih koralov ob živi toplini.

„Da sem jaz —“ ga je obšla želja in že je počival s pogledom na njenih živahnih očeh. Tedaj se mu je zazdelo, da motri tudi ona njega s takim pogledom, ki neoporečno kliče...

Naročil je vnovič pijače in se je trudil, da bi premislil vso zadevo. Natarica si je prizadevala, da bi gostolela prijazno, ko je prinesla polno čašo, toda glas je bil tako razpokan, da se je uradnik spričo njega nehote domislil mrkega gospoda, ki je sedel poleg vabljive zvezde. Pogledal je tja in je opazil, da ga motri tisti nasilni človek nalik risu. Za trenotek ga je presunila vročina in nekakšna bojazen, ki je kazala domišljiji nerodnosti in škandal. — Peter Petelin je zastrmel naravnost predse in je modroval v hipni poparjenosti:

„Le nič strahu — saj mi smo tam, kjer ni več muh! Cloveče, kdor pride za plot, kamor ne seže več zlata prostost, haha —“

Nasmejaj se je tako, da je čutil nespodobnost tega početja in je zopet dvignil oči. Tam pa se je bočila pod svileno bluzo skrivnost razrastlega snega, da je moral Petelin napol zaklopiti veke od naslade. Skozi vso opojnost je videl, kako se je začel osorni gospod nervozno premikati na stolu.

„Da bi le ne zvihral,“ se je prestrašil uradnik, pa vendar ni mogel odtegniti pogleda od občudovanke. Pozabil je celo na to, da pogleda zvečer gospa Lina rada za njim, če ga ni predolgo domov. Gospod pa, ki je mezdel poleg lepote, je zaklical rezko:

„Plačan!“

Siknil je nekaj proti neposlušni sosedu, ki je lahko skomignila z rameni in našobila ustni. Peter Petelin je videl vse to in je bil vesel

zmage, ki je spominjala po vsem svojem postanku mladosti in njene nepremišljenosti. Zato ni miroval z očmi in je zabodel pogled naravnost tja, kjer sta valovala topla bela grička... V tem je gospod vstal in stopal trdih korakov mimo uradnika, ne da bi se zmenil zanj. Peter je čutil visoko oblast in ni več odmaknil pogleda od cilja. — Po sobani se je tupatam srečal pogled s pogledom, ki mu je sledilo nekoliko pritajenega hihitanja, dokler niso vsi navzoči začeli opazovati še nezdrženega parčka.

Peter Petelin je gorel v takem ognju, da se ni zmenil za vse te reči, krasotica pa je nekoliko naklonila glavo in je zardela.

„Pa smo le,“ si je priznal z zanosom, ko je zapazil, kako je hušknilo rdeče celo doli do belega vratu.

Pri nasprotnih durih je vstopil nekdo, ki ga Peter ni opazil, dama v svili pa je vstala izza mize in je šla počasi proti njemu. V opojnosti je že mislil na eno ali drugo laž; lepotica pa se je sklonila, ko je prišla do njega, in mu je zašepetala vablivo:

„Sedaj sem zopet — sama —“

Uradnik je tonil v nasladi in je že gorel v strasti, ko je nenadoma opazil, kako prihaja par korakov za tujko gospa Lina v vsem blesku skrbne zakonske žene.

„Jaz pa ne,“ je pripomnil žalostno in je položil desnico na mizo tako, da je zablestela pred iznenadeno krasotico svarilna luč poročnega prstana. Tujka je odšla, žena je prišla — in gospod Peter Petelin ji je podal svojo zvesto roko:

„Bog te sprimi, angel varih moj!“

Gospa Lina se je z nasmeškom ozrla za odhajajočo in je menila zelo prijazno:

„Mislim, da sem prišla baš o pravem času.“

Mož je nedolžno pogledal na uro:

„Kakor nalašč!“

Ko sta odhajala, je pripomnil Peter Petelin že na ulici v iskreni ginjenosti:

„Zmerom sem vedel, da te nisem vreden, tako lepo skrbiš zame —“

Žena je molčala in je trudnemu potrpežljivo kazala pot proti domu. V sobi pa ni odjenjal mož, dokler nista sedla na zofo.

„Vidiš, ti ne veš, jaz pa ti moram povedati — moram baš nocoj, ko lahko govorim!“

Žena se je nasmehnila obnemoglemu in ga je počegetala pod brado. Kadar je zrla takega pred seboj, je vselej čutila usmiljenje ž njim.

„Kaj mi moraš povedati?“

„Kaj?! Saj ne vem, kaj — svojo nesrečo.“

„Ali si nesrečen z menoj, dragec“, se je zavzela Lina in ga je poljubila na lice.

„Ah — s teboj! Kaj s teboj?! — Ti si zlato, ti si solnce moje! — Jaz imam namreč drugačno zlo, čisto lastno nesrečo — to svojo mladostno nepremišljenost!“

Tedaj se ga je žena oklenila z obema rokama okrog vratu in ga je poljubila na usta.

„Ti, moje vse!“

In življenje jima je zopet potekalo v lepem tiru redne vsakdanjosti.

FRANJO ROŠ:

NOCJ.

Nocj, ko v temi pozna noč molči,
spomini so prišli, veseli gosti,
pozdravilo srce jih je radosti,
prijatelje iz onih davnih dni.

Vzžarele trudne moje so oči,
oči, ki so umirale bridkosti,
srcé zalirepenelo je sladkosti,
ko si prišla, devojka, iz noči.

A tiho je umrlo hrepenenje,
umrl na licu mojem je nasmeh,
ko onemoglo je prišlo trpljenje.

In v duši so mi tajne misli skrite
o hednih, negotovih mojih dneh,
med nama dalje so, v temó ovite.

*temo, s temo!
OK, 28/292*

FRAN GOVEKAR:

ŽABOTA.

I.

Vsenaokoli je kraljevala blesteča, dišeča, viiskajoča, pojoča pomlad.

Kostanji, sveže zeleni in z bohotno sočnimi cvetovi posejani, so bili podobni božičnim drevescem, polnim belih svečic. Ščinkavci so ne-utrudno odpevali izzivajočemu brlizganju kosov in penic, na desni in levi nad travniki pa so gostoleli škrjanci v veseli tekmi svoje visoke pesmi.

Koncipist dr. Žabota je korakal po drevoredu. Nad njegovo glavo se je razgrnilo cvetja v eno samo zelenobelo streho in tam po bližnjih holmih se je belilo, kakor bi se pasle črede ovčic. Solnce je sijalo toplo in mehko, in zrak je bil nasičen vonja in prijetne vlage. Z razkošjem se je naslajalo oko, pohlepno je bilo uho, a duša se je utapljala v zavest blaženstva.

Dr. Žabota je bil najmlajši in najlepši uradnik c. kr. okrajnega glavarstva. Čutil se je presrečnega: pred par dnevi je bil prestavljen semkaj in zdaj šele je bil povsem svoboden vezi, ki so ga uklepale doslej v očetovski hiši v Ljubljani.

Vse življenje doslej je prebil pod nadzorstvom strogega očeta in še strožje mamice. Nikamor se ni smel ganiti brez njunega spremstva; na Dunaju je živel v družini svojega resnega strica, ki mu ni dovoljeval nikakih zabav ter ga je po očetovih navodilih priganjal le k učenju in polaganju izpitov, ko pa je postal praktikant pri c. kr. vladi v Ljubljani, je prišel znova pod nadzorstvo očeta, dvornega svetnika.

Vse gimnazijske razrede je dovršil z odliko, pri zrelostnem izpitu je bil prvi odlikaš in svoj doktorat je dosegel sub summis auspiciis. Vzorno vzgojen in izomikan sin je bil torej, a srečen je postal šele sedaj, ko se čuti moža, svobodnega vseh poukov, graj in svaritev preskrbnih roditeljev in sorodnikov. „Živeti, doživeti!“ je kričala kri po njegovih žilah, „živeti, doživeti!“ je hrepenelo njegovo srce. A živel je doslej kakor dete ob roki pestunjini in doživel ni več kot stroj, ki teče in hrupi v delarni.

Njegov dekliški, kakor breskev rožnati obraz z nežnimi brčicami, njegova široka, trda pleča, ozki pas, male noge in snežno bele roke, njegovo temno oko za zlatim nanosnikom... vse, vse na Zaboti je bilo tako lepo, da bi moralo razvneti žensko srce.

In vendar še doslej ni poznal ženske. Zdrav, krepak, poln življenja, a ni ljubil še nikoli! Pač je hrepenel, se mučil v sanjah, iztezal roke, a še nikdar ni objel ženskega telesa; še nikdar poljubil gorkih ženskih ustec. Ni smel, ni mogel, ni znal. Privzgojili so mu strah pred vsem, kar je v zvezi z ženskimi bitji, a hkratu ga je gnalo in vabilo vse le za njimi. Trpel je, premagoval svojo bojazen in končno se je odločil:

„Doživeti hočem! Ljubiti, ljubljen biti! — O sladke tajne večno čarobnega in zagonetnega ženskega bitja, odkrijte se tudi meni! Vsak tovariš ima ljubico. Zdaj sem neodvisen, — dobim si jó tudi jaz: dekle ali ženo. Hočem, moram!“

Tako je razmišljal po drevoredu, ves vroč, odločen in podjeten.

Ko je zavil okoli košatega grma, pa se je skoraj zadel ob damo, ki je stopila iz stranskega drevoreda. Zdrznil se je, dvignil klobuk in zamrmral: „O, pardon —!“

Ko je stopil še tri štiri korake, se je ozrl. Krasna dama! Pravcata valkira! — Toda tudi dama se je ozrla za njim v prav istem hipu. Obema je postalo nerodno, zasmejala sta se v zadregi ter šla urno dalje... Na ovinku poti k vodometu se je Žabota ustavil iznova, potrkal s svojo palčko po svojih novih amerikankah, nagnil glavo in izpod krajcev pogledal za valkiro. In glej: tudi ona je stala na nasprotnem, simetričnem ovinku pod cvetočim kostanjem, upirala oči navidezno v ščinkavca, ki je prepeval na veji, štrleči preko poti, a v istini se je ozirala za njim...

Ob bazenu vodometovem sta si hip kasneje stala nasproti ter zrla, stoječa na nasprotnih straneh, v kalno vodo. Debelušen bronast deček je stiskal ped dolgo ribico za vrat in ribica je bruhala neprestano več metrov visoko v zrak tenak vodni žarek, ki se je razprševal med svojim padcem v tisočero biserov. Po vodi so plavale med ločjem zlate in srebrne ribice ter poskakovale za mušicami, ki so plesale nad gladino.

Žabota pa je videl le njo: visoko, črnih, bujnih las, močnih obrvi in prekrasnih životnih oblik. Njena motno zarjavela polt je bila slična mlademu bronu, a podpluta z najnežnejšo rdečico, napeta in gladka. Zares razkošno lepa in vznemirljivo zdrava ter zapeljiva žena!

Tik bazena je stala klop in nad njo je dvigala cvetoča akacija svojo okroglo, opojno vonjajočo glavo. Dama je sedla, se zasmejala in dejala:

„Ali sem vas prehitela? — No, tudi za dva je dovolj prostora, — če hočete.“

Seveda je hotel. Hipec nato je že sedel tik nje, ji poljubljal ročico in zagotavljal:

„Presrečen sem... Verujte mi, ko sem vas zagledal, sem se takoj odločil, da se vam moram približati... Moram, pa kakorkoli! Še nikdar nisem videl tako krasnih oči, tako krasnih las... še nikdar...!“

„Joj, joj, kako se vam mudi, gospod doktor!“ se je zasmejala in pokazala dve vrsti belih zob brez vsakršne plombe. „A vedite, da moškim že davno prav ničesar ne verjamem!“

„Meni verjemite! Le meni! Nikakega namena nimam... sebičnosti ne poznam... pusto laskanje mi je zoprno. Tujca sva si: vi ne veste, kdo sem jaz, jaz ne vprašam po vašem imenu... Danes sva se slučajno videla, jutri že bova morda zopet daleč narazen ter se ne srečava nikdar več. Nikdar, o Bog, kako strašno!“

Sentimentalno je sklonil svojo glavo in narahlo, boječe položil svojo dlan na njeno ob klopi visečo ročico ter jo pogladil.

Ni je mu umaknila, kakor bi niti ne čutila njegove, a vzdihnila je:

„Kako čudna je usoda! Ni še pet minut, odkar še slutila nisva drug o drugem, a zdaj sediva tu. Kaj naju je privedlo prav ta hip v ta drevored? Kaj naju je posadilo skupaj na to isto klop? Čudno, čudno, — in vendar tako lepo!“

II.

Kavarnar Brenčè je bil nadušljiv orjak z debelo plešasto glavo, štrlečih ribjih oči in vedno zaripljenih lic. Ker je bil trebušat in je imel srčno hibo, je težko hodil, z naporom sopel ter posedal ves dan poleg blagajnice. V blagajnici je bila preko dneva blagajničarka in le na večer, kadar je bilo največ gostov ter je morala blagajničarka pomagati pikolu Jožku, je posedala ondi njegova lepa žena.

Nekega popoldneva, ko se je uradništvo okrajnega glavarstva in davkarije razšlo po svojih pisarnah, je Brenčetova kavarna osamela.

Pikolo Jožko, utrujen in upehan, se je skril za špansko steno ob peči ter je ondi zadremal, blagajničarka je šla v kuhinjo kramljat s kuharico, kavarnar Brenčè pa je zdehal in hropel za svojo mizico sam in razmišljal.

Tedaj je prišumela po vrtinčastih stopnicah, ki so vodile iz kavarne naravnost gori v kavarnarjevo stanovanje, gospa Liza.

„Ti!“ se je ozrl Brenčè.

„Kaj pa?“

„Ali ne misliš, da bi bil že čas?“ je vprašal Brenčè. „Dejal bi, da je dovolj —; končaj, če hočeš ali pa —!“

Dvignil je svoj zaripljeni obraz, izbulil oči in se udaril po kolenu s svojo ogromno pestjo.

„Res, dva meseca bo že“, je odgovorila Liza. „Tudi meni je že dovolj. Saj če bi ne bil tako neroden, bojazljiv...“

„Menda si nerodna to pot samo ti?“ je odvrnil kavarnar. „Ne upa si... vrag ve, kako se vedeš!“

„Kakor zmerom. A boji se menda tebe“, se je branila Liza.

„Moraš pač drugače... Če hočeš, nocoj.“

„Če misliš? Meni je prav“, je odgovorila lepa kavarnarica in se zagonetno nasmehnila.

„Torej ob enajstih“, je prikimal Brencè. „Ali morda že prej?“

„Ne, rajši kasneje... poznam ga... težko je ž njim.“

„Prav, točno ob enajstih torej.“

V kavarno je stopil profesor penzijonist.

Brencè je zahropel: „Jožko!“, s težavo dvignil svojo pezo in so-pihaje oddrsals v kuhinjo...

Po večerji se je začela kavarna polniti. Na dveh biljardih so igrali obrtniki in uradniki, metali karte, dominali, par trgovskih pomočnikov je šahiralo, le dveje, troje profesorjev je molče bralo časnike.

Jožko je prižgal že plinove luči, ko je po kavarni zadišalo po kolinski vodi, španskem bežgu in vijolicah. Vstopil je koncipist Žabota.

Počasi je slačil rokavice, se zagledal v visoko zrcalo na steni, si pogladil lase, popravil nanosnik ter konstatiral z zadovoljstvom: „Tip-top!“ Lasje so se svetili kakor lakirani, lici sta bili gladki in nežno popudrani in vrhu glave se mu je svetila kakor z ravnilom potegnjena bela preča. Počasi se je okrenil, zazrl gospo Lizo in se poklonil. Kavarnarica se mu je sladko nasmehnila in mu pokimala. Samozavestno se je zravnal ter stopil naglo k njej.

„Poklon, milostiva! Smem li prositi za oreh črne kave?“

„Uf, kako ste pa nocoj spet lepi, gospod doktor!“ je zagostolela Liza in polagala dalje po dva in dva sladkorja na pakfonske krožničke. „Gotovo ste inneli zopet randevú!“ Požugala mu je s prstom, očitaajoče ga je pogledala in zavzdihnila.

Koncipist pa je protestiral: „Ali, milostiva, kaj vendar govorite! Nikdar... nikdar! — Saj veste: samo eno žensko na svetu ljubim... tajno, nesrečno... samo po eni koprni... zaman, zaman...“

„Pojdite, pojdite! Če bi ne vedela, kakšen Don Juan ste!“

„Zagotavljam vas, milostiva —!“

Pritekel je Jožko s črno kavo in pogledal koncipista vprašujoče, kje naj mu servira.

„Tjale postavi, Jožko!“ je ukazala kavarnarica in pokazala mizo tik pred blagajno. „Sedite, gospod doktor... prosim, nocoj tjale predme — za mizico mojega medveda godrnjavca!“

„A vaš gospod soprog?“ je vprašal plaho.

„Odpeljal se je nakupovat vina — ne bo ga, upam, vsaj do jutri popoldne. Dà, dà, kar sédite brez strahu! Nocoj sem, hvala Bogu, zopet enkrat svobodna, nocoj se lahko nakramljava do sita in če me spravite v židanc voljo, greva po zaključku še kam kroat, haha.“

Kakor grlica se je zasmejala, pa hitela nalivati Jožku in Lojzki likerjev in žganja, ubijati sirova jajca in razdeljevati sladkor po pok-fonskih krožničkih.

Pristopil je davčni pristav Gorjup, dolg, suh neotesanec, košatih brkov in goste nepočesane grive.

„Lepa ste... prizdigalna, kakor pravijo pri nas, da bi vas kar vgriznil! Pri moji veri, da!“ je dejal in odrinil koncipista.

„Kar poskusite!“ je odgovorila gospa Liza in zabliskala z očmi po pristavu.

„Kaj mislite, da si ne upam!“ Hipoma je segel po njej in jo trdo zgrabil za goli komolec.

„Izpustite!“ je s koketno bolestjo viknila Liza in ga narahlo udarila s srebrno žličko po roki. „Grobi ste... uh, kako me boli! Glejte!“ Razgalila je roko skoro do pod pazduhe in jo pokazala. O, nič vas ne maram... Gospod doktor je finejši kavalir, in njega imam rajša, da veste!“

„O, take konkurence se resnično bojim!“ se je zarogal pristav in zaničljivo pomeril koncipista. Nato pa se je sklonil nad blagajno in pošepetal: „Ne zamerite... ali nocoj bi vse zdrobil, — zmečkal... ker preveč ste lepi!“

Odšel je, tresoč se od zadrževane strasti, a prihajali so drugi: višji oficijal, poštni ekspedijent, solicator, koncipijent... vsi so se ji laskali, a dasi se je ljubeznivo nasmehnila in se šalila z vsemi, vedno in vedno je Žabota slišal iznova: „Ne... nocoj ne maram nikogar... moj kavalir je nocoj gospod koncipist!“

Žabota je užival. Raztresen je listal po ilustriranih časopisih, pil kavo, ogledoval svoje opalaste nohte, se motril v zrcalu, si naravnal kravato, natezal modni telovnik in bliskal z očmi po lepi gospe. Vsak hip se je srečal z njenim pogledom in usmevom. In kakor vselej ob takih prilikah, si je dejal: „No, dà, kajpak! Zrela je — zrela. Še malo potrese, pa mi pade v naročje. O sladke tajne večno zagonetnega ženskega bitja!“

Nerodno je bilo.

„Če zaprem šele ob enajstih, je mogoče, da res ne bom imela nič od tega... Dovolj je bojzljiv! A čemu bi imel vedno le Brenčec korist, jaz pa samo trud? — Žabota je tepèc, toda vendarle — srčkan tepèc.“

Tako je razmišljala gospa Liza ob desetih zvečer. Pravkar se je kavarna za hip izpraznila in pred blagajnico je sedel le še koncipist.

„Kar hitro... tod po stopnicah!“ mu je dejala. „Pa tiho... tu imate ključ! Takoj bom za vami.“

Stekla je sama po njegov svršnik in klobuk ter mu ju vrgla v roke.

Žabota je stekel navzgor, Liza pa je vzela biljardni kej ter porinila kazalec na viseči uri za šestdeset minut naprej.

Ko se je Jožko vrnil iz kuhinje, je sedela gospa že zopet na svojem blagajničarskem stolcu. Glasno je zazdehala, raztegnila roki in kakor zelo zaspana vprašala:

„Kaj še ni enajst?“

Resnično, zaspani Jožko se je razveselil:

„Res... je že! Ali naj zaprem?“

„Najprej ugasi!“ je odgovorila gospa, zaklenila blagajno in odšla po stopnicah v stanovanje... (Konec prihodnjič.)

JANKO SAMEC:

PAN.

Pod mojim oknom v vetrih park šumi
in skrit v grmovju stari Pan se stiska
in na piščalko svojo pesem piska,
skrivnostno pesem davnih, davnih dni.

Čez bele steze sklanjajo platane
zamišljeno se kot pobožne nune,
ko molijo vse v božjo voljo vdane —
V fontanah lomijo se žarki lune.

Ne spijo rože v gredah. Samo trudne
nagnile k tlom so drobne glave svoje,
da boljše čule bi resnice čudne,
ki stari Pan jih vsako noč jim poje.

*Nisi nepravilno pesnik - Samec
OK, 28/2.1920.*

◁ KNJIŽEVNA POROČILA. ▷

Engelbert Gangl: „Vinski brat“. — Društvo za zgradbo učiteljskega konvika je izdalo peti zvezek Ganglovih zbranih spisov za mladino s povestjo „Vinski brat“. Pisatelj je postavil dejanje v Belo Krajino in v Novo mesto. Junak njegove povesti je sin dokaj imovitega krošnjarja v Rosalnicah, Martin Južina, ki hodi najprej na gimnazijo v Novo mesto, pa jame pijančevati s tovariši in zato zanemarja nauke, dokler naoposled „prostovoljno“ ne izstopi; nato ga pošlje oče v Karlovec, da bi se izučil za trgovskega pomočnika; toda Martin tudi tam ne more opustiti lahkomišelnega življenja, nego se čimdalje bolj vdaja pijančevanju. Ko mu umrta oče in mati, zagospodari sam nekaj lepemu posestvu, ali dom propada čim dalje bolj. Sodno oblastvo mu hoče postaviti variha, zato se vinski brat oprime krošnjarstva; a ves iztržek zapravlja sproti. Naposled pijan zaide v Kolpo in utone v njej. — Povest je pisana zadosti živo in zanimivo, dasi jo kaze nekatere dolgovoznosti, ki niti niso v pravem stiku z dejanjem. Tendenca je jasno očrtana, tako da se mladi čitatelj vedno zaveda, na kako pogubni poti se giblje Martin Južina. Posebna vrлина povesti pa je ta, da nikjer ne pita čitatelja z nauki, opomini ali svarili, nego da daje dogodkom samim razložno in učinkljivo govorico. Lokalni kolorit je dobro ohranjen, bodisi glede krajine, bodisi glede oseb, izmed katerih so ravnatelj Fišar, patri Lacko, Bernard in Rafael marsikomu dobri znanci iz polminulih časov. Martinov zlobni duh, njegov gimnazijski tovariš Ploh, ki odide z glumaci po svetu, je istotako verno orisan ter postavljen mladini za drugi zgled, kam nebrzdana lahkomišelnost lahko zavede mladega človeka. Jeziku bi bilo samo v nekaterih stvareh treba skrbnejše redakcije. Tukaj naj bodo navedene pege, ki se ponavljajo dan za dnevom in so skoro že tipične. Posel se ne vrši *naprej* (str. 7), nego *dalje*. Deklice niso hodile v belih krilcih in rokavcih, šolske torbice v rokah (str. 10), nego s šolskimi torbicami v rokah. — „To pa velja seveda le v *slučaju*, ako soglaša...“ (str. 24). Ta konstrukcija je ena izmed najbolj zoprnih, kar se jih poslednje čase vriva v slovenščino, zlasti pa v birokratski jezik! Ali je stavek morda slabši, če rečem: „To pa velja seveda le (samo), če (ako) soglaša...?“ Primernikovi prislovi se tvorijo s pripono *je*, torej ne: „Mati je toliko presrčnejše sprejela sina“ (str. 27), nego: „presrčnejše“; ista hiba se čita dosledno v vsej knjigi. „Plešoče vode“ (str. 29) namesto: „plešoče vode“ je napačna oblika, „ker se šolskega napredka ne da graditi...“ (str. 38) pa nakazen italijanizem. Namesto: „da se otme pred padcem“ (str. 43) stoj kratko genitiv: „da se otme padca“. Stavek: „naj priredi rajši posebno popoldansko predstavo z izbranim vzporedom (recte: sporedom) za dijake v počeščenje ravnateljevega godu“ (str. 59) ni slovenski. Namesto: „Zbral si je pot“ (str. 69) stoj: „Izbral si je pot“, namesto: „saj jim bo odločevati *nad* usodo“ (str. 79) pa: „saj jim bo odločevati *o* usodi“. V stavku: „Ugaša kakor luč“ (str. 87) stoj namesto: „ugaša“ glagol „gasne“, zakaj „ugašati“ ima prehajalen pomeni. V stavku: „Vsak ravnatelj bo najprej vprašal, čemu prihaja tako pozno“ (str. 90) je treba relativni „čemu“ nadomestiti z „zakaj“, stavku: „ni dvomil oče, da Hranilovič ne sprejme Martinka

v uk" (str. 91) pa daje nikalnica negativen pomen namesto afirmativnega. „*Namesto da bi stregel v prodajalnici*" (str. 95) je kdo ve že kolikokrat grajan germanizem, ne glede na to, da je pogojnik pretekega časa „bi bil". Napačne so oblike „izgrešiti" (str. 98), z „nikomur" (str. 100) in „venela" (str. 100), namesto „zgrešiti", „z nikomer" in „venila". Sicer pa je „Vinski brat" pisan v lepem, gladkem jeziku ter tudi zategadelj vreden priporočila. Manj seveda ga priporočajo slike, ki pač niso na višku ilustrativne umetnosti. *A. Funtek.*

Anton Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del. Tiskovna zadruga. Ljubljana 1919. — (Pota in cilji. Zbirka poljužno-znanstvenih spisov. 1. zv.) — (4) + 228 + (2) str. 12 K. — Politična zgodovina Jugoslovancov v srednjem veku ni zaokrožena in enotnega kova, marveč kaže veliko razkosanost političnega življenja pri Bolgarih, Srbih, Hrvatih in Slovencih. Najrazličnejše okoliščine, ki jih Melik navaja opetovano v svoji knjigi, so vplivale na historično razcepljenost in grupacijo jugoslovanskih plemen v srednjem veku; ne na zadnjem mestu stoji vpliv zemljepisne lege, činitelj, ki ga Melik po vsej pravici že v prvem poglavju močno poudarja. Posebno se kaže razdvojenost političnega življenja pri Slovencih na eni strani in pri Hrvatih na drugi. Vkljub ugodni zemljepisni sosesčini obeh plemen so Kolpa, Gorjanci in Sotla tvorili v srednjem veku eno najbolj stalnih političnih mej na jugoslovanskih tleh ter tako pripomogli do političnega življenja, ki se giblje skoraj cel srednji vek pri obeh plemenih v povsem drugem pravcu. Ono, kar imata obe plemeni skupnega, ne zasluži več nego ime vzajemniške epizode, in še te so omejene na dobo zgodnjega srednjega veka (n. pr. frankovska oblast, Ljudevit Posavski). Od časa frankovske nadvlade dalje je politično življenje slovenskega naroda skoraj docela zamrlo, samostojne politične zgodovine v srednjem veku (od 9. stoletja dalje) Slovenci nimamo. Tem krepkeje teče tok politične zgodovine pri Hrvatih in Srbih. Z izjemo prvih šesterih poglavij, v katerih je obdelana zemljepisna lega jugoslovanskega ozemlja, predсловanska doba in doba skupnega priseljevanja in življenja jugoslovanskih plemen na balkanskem polotoku ter štirih poglavij, posvečenih ožji zgodovini Slovencev, obravnavajo vsa ostala poglavja Melikove knjige zgodovino Srbov in Hrvatov. Pisatelj se pa ni omejil in ni mogel omejiti le na podajanje dogodkov z značajem politične zgodovine teh dveh plemen, temveč se je moral v svrhu razumevanja zgodovine Srbov in Hrvatov ozirati v precejšnji meri na istočasne zgodovinske dogodke sosednih držav in narodov, kot Bizanca in Bolgarov, Avarov in Madžarov, Benečanov in Turkov, in tako, po njegovem izražanju, določiti politično lego jugoslovanskih plemen, to je opozoriti na stopnjo kulture, civilizacije in političnih tvorb na sosednjih ozemljih ter dognati, v kakem razmerju so se nahajala jugoslovanska plemena po svoji istočasni civilizaciji, politični organizaciji in trenutnih nositeljih moči do bližnjih sosedov. Iz tega vidika razlaga Melik zgodovino jugoslovanskih plemen v srednjem veku in išče medsebojne vzročne činitelje, ki so vplivali na razvoj jugoslovanske zgodovine. Seveda, na vsaki strani knjige ni govora o vzročni zvezi obravnavanih političnih dogodkov, na mnogih je naužana le po vrsti v glavnih obrisih politična zgodovina, nekatera poglavja so pa še celo preveč obtežena z dogodki iz politične zgodovine, marsikatero ime in letnica, marsikatera epizoda bi lahko izpadla, njih strnjena obilica ovira mestoma gladko čitanje. Zeleli bi namesto tega vendarle nekoliko več o kulturnem življenju jugoslovanskih plemen v srednjem veku, akoravno je pisatelj obravnavanje kulturne zgodovine namenoma tako skrčil, oziroma sploh opustil. Sicer se je pa pisatelj namen:

podati v slovenskem jeziku pregled politične zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev popolnoma posrečil. Slovenci se bodo iz te tudi po zunanji obliki priročne in prikupne Melikove knjige zlahka poučili o velikih obrisih politične zgodovine Jugoslovanov v srednjem veku. Zelimo, da bi skoraj izšel drugi del, ki bo obravnaval zgodovino Srbov, Hrvatov in Slovencev do današnjih dni.

Milko Kos.

Pedagoški letopis za leto 1916., 1917. in 1918. XVI. zvezek. Na svetlo daje Slovenska šolska Matica v Ljubljani. Uredil H. Schreiner. Ljubljana 1919. 112 str. — Kakor vse druge naše kulturne institucije, je živorarila tudi Šolska Matica med vojno kaj bedno življenje. Prej je izdajala po štiri, pet knjig letno, a vojna leta 1914. do 1918. so nam prinesla vsega skupaj komaj šestero publikacij. Pa tudi kvalitativno opažamo (razen Bežkovega „Vzgojeslovja“ in „Ukoslovja“) od leta do leta občutneje nazadovanje, kar nam pričajo zlasti „Pedagoški letopisi“. Ze zadnji (glej Lj. Zvon, XXXVII., str. 110.) je bil hudo reven, ta je pa naravnost prazen, kar nikakor ni čudno, saj je H. Schreiner že nekaj let sem edini pedagoški pisatelj Matičnih letopisov. Tudi tokrat namreč prinaša letopis edini Schreinerjev člančič „Preosnova jugoslovanskega vzgojstva v smislu demokratizma“ (str. 1—84), ki bi pod pravilnejšim naslovom „Nekaj osnovnih pojmov o šoli in vzgoji“ vsekakor bolj spadal v kak družinski list, nego v zbornik, kojega naloga bi menda morala biti v prvi vrsti temeljito razglabljanje raznih pedagoških problemov. Ves članek, ki mestoma precej spominja na patetičen slavnostni govor, je pisan v okornem ter zastarelem jeziku in v njem kar mrgoli stilističnih, pravopisnih in tiskovnih napak. V uvodu razpravlja pisatelj na dolgo in na široko o „pojmu in smotru vzgoje“, a vse bi se dalo opraviti v par odstavkih, če bi jim napisal kot motto znamenite in večno veljavne besede Komenskega: „Namen vzgoje je, napraviti iz človeka — človeka“. Popolnoma upravičeno pa opozarja na reklamno precejšnjevanje šole v vzgoji, ki postaja polagoma že neokusno. Na vzgojo imajo globok vpliv dom, družba in doba sploh, šola pa prav nepričakovano majhnega, saj nam je n. pr. konkordatova šola vzgojila popolnoma liberalno inteligenco, da ne navajamo drugih dokazov. Naslednja poglavja obravnavajo „nedostatke in pomanjkljivosti običajnega vzgojstva“, „nove struje na šolskem polju“, „enotno šclo“ in bodočo „učiteljsko izobrazbo“. Tu beremo o delovni šoli, umetnostni vzgoji, šolski občini, o reformi današnje okostenele šole, o vpljavi etike, estetike in sociologije v šolski pouk, z eno besedo: beremo vse mogoče, le žal, da ne zasledimo še ničesar, kar bi opravičevalo naslov „... v smislu demokratizma“. Malo čudna je pisateljeva definicija pojma „nравnost“ in nikakor ne moremo ugeniti, kako si predstavlja on verstvo kot jedro vse vzgoje. Govoriti bi se menda dalo o verstvu kvečjemu kot temelju vzgoje. Najboljše je še zadnje poglavje, ki zahteva razširjenja in poglobitve učiteljske izobrazbe, le žal, da se nam v tem oziru po vesteh iz Beograda ne obeta nič dobrega. Skrajni čas bi že bil, da začnemo pri nas nekoliko temeljiteje in globlje razpravljati o različnih pedagoških problemih, saj je vsestranska in temeljita reforma vsega našega šolstva in vzgoje o priliki našega osvobojenja in ujedinjenja več kot nujna. Poleg „Popotnika“ je baš „Pedagoški letopis“ najprimernejši forum za taka razglabljanja. le, da bi morala vzeti Šolska Matica in Letopisovo uredništvo to svojo nalogo nekoliko resnejše.

Ostali del knjige prinaša —r—jev nekrolog L. Lavtarju, J. Glowackemu, Fr. Levcu in Fr. Hubadu; dalje poročilo Matičnega občnega zbora, Dimnikove računske zaključke, imenik upravnega odbora in društvenikov ter zaznamek dozda izdanih in založenih knjig Šolske Matice. Vse te stvari so v današnjih razmerah pravo razmetavanje dragega papirja, zanimajo itak prav nikogar ne, oziroma bi jih brez najmanjše škode pogrešali. Hvaležni smo uredništvu kvečjemu za poročilo o občnem zboru, ki nam glasno in odkrito pove, kako malo se zaveda sedanji, že malo prezastareli Matičin odbor, svojih velikih nalog. Več kot umevno je, da bi moral imeti tak kulturni zavod začrtan jasen delovni program za desetletja naprej, a vse kaže, da živi komaj iz rok v usta. Treba bo zato najprej Matičin odbor temeljito pomladiti, nato pa ustvariti vsaj njenim nalogam primeren knjižni program. Po našem mnenju je dolžnost SŠM., ustvariti Slovincem pedagoško znanstveno literaturo, zato nikakor ne spada v njen delokrog izdajanje „Zgodovine Slovencev“, „Zrakoplovstva“, „Flore slovenskih dežel“, „Skrivnosti radioaktivnosti“ itd. Enako naj skrbe drugi založniki za šolske knjige, Matica ima vse večje in globlje naloge. Zakaj nam n. pr. še doslej ni preskrbela niti enega pedagoškega klasika v slovenskem prevodu? Hic Rhodus, hic salta!! saj se nam prav glasno obeta, da naši učiteljski abiturijenti ne bodo znali v bodoče nobenega modernega svetovnega jezika več. Odrngani bodo v bodoče od vse svetovne kulture, saj bo srbo-hrvaščina v tem oziru celo za nemščino prav žalostno nadomestilo. Kaj naj pozna slovenski vzgojitelj velike tuje pedagoge le po imenu iz šolskih knjig? In čigava dolžnost bi bila preskrbeti te v lepi slovenski izdaji, če ne dolžnost Šolske Matice? Dvajset let že pošilja Matica pedagoške knjige med Slovence, a še do danes nimamo v slovenskem prevodu ne Lockeja, ne Rousseauja, ne Komenskega, ne Pestalozzija, ne — ah, kaj bi naštevali! — sploh nobenega! Kakor je posneti iz poročila o Matičinem „delovanju“, tudi v bodoče ne misli na kaj takega.

Enako bi smeli menda tudi v prvi vrsti od Šolske Matice zahtevati „Zgodovino slovenske šole“, ki našega učitelja morda vendarle bolj zanima, nego zrakoplovstvo ali pa radioaktivne skrivnosti. Vemo, da se ta ne da napisati čez noč, a nimamo niti še najpreprostejših monografij o posameznih dobah, čeprav bi jih prav radi brali v pedagoških letopisih. Na „Zgodovino šolstva“ sploh seveda še niti misliti ne smemo. Enako se najbrže Matičinemu odboru niti ne sanja ne, da bi menda marsikakega slovenskega učitelja močno zanimalo stanje in ustroj šolstva po tujih državah in pri naprednejših narodih. Govorimo o „preosnovi jugoslovanskega vzgojstva“, pišemo na dolgo in na široko o najrazličnejših šolskih reformah, kujemo že celo nove zakonske načrte, a prav nič še ne vemo, kako so si urečili svoje šolstvo in svojo vzgojo tako napredni narodi, kakor so Angleži, Skandinavci, Švicarji, Amerikanci in še marsikateri drugi. Tudi za take monografije bi bili Šolski Matici hudo hvaležni!

Mnogo se je v naši javnosti že govorilo o senilni Mohorjevi družbi, a prezreti ne smemo tudi drugih kulturnih institucij, ki ne izpolnujejo svojih dolžnosti, in med te spada v prvi vrsti tudi Šolska Matica. Ni čuda, če jo zato naša širša javnost tako malo pozna in vpoštevata, čeprav bi nam lahko tvorila prevažen kulturni faktor, saj je njeno gospodarsko stanje dokaj ugodno. Treba bo temeljitih izprememb tudi pri njej in to je glavno, kar nam je pripomniti k njenemu letošnjemu „Pedagoškemu letopisu“.

Fran Erjavec.

Sekulić Isidora: Iz prošlosti. Beograd-Sarajevo, I. Dj. Djurdjević, 1919. 326 str. — Za publiko, ki pozna Isidoro Sekulićevo iz njenih prejšnjih del, bo zbirka „Iz prošlosti“ veliko iznenadenje. V svoji prvi knjigi „Saputnici“ (Beograd, 1913) je videla Sekulićeva skoro izključno samo sopotnike svoje vedno nezadovoljne in sanjave, vedno po učem daljnem hrepenče duše. Realni svet je eksistiriral za njo samo v toliko, v kolikor ji je nudil nedoločno podlago za njene sanje, hrepenenje, tugo, nostalgijo in kakor že drugače imenuje svoje sopotnike. Še ta košček realnega sveta za njo ni bil stvaren, ampak duševen. Poiskala je pri njem vedno samo tisto stran, ki je bila najbolj oddaljena od realnosti in ki se je mogla najbolj približati njenemu neizmerno finemu čustvovanju. Za druge svet sploh ni eksistiriral, drugih sploh niti na svetu ni, ampak samo ona in njena duša, njene nemirne misli in hrepenenje.

Iz tega življenja, ki se je gibalo samo okoli osi svoje lastne notranjosti, je našla v knjigi „Iz prošlosti“ pot v zunanji svet. Na mesto težkih refleksivnih s a m o g o v o r o v „Saputnikov“ so stopile pripovedke „Iz prošlosti“. Prošlost za njo ni zgodovina, ampak to, kar je včeraj, predvčerajšnjim tlačilo in dvigalo življenje Srbov v Avstriji. Ta nepričakovani skok se ji je posrečil samo deloma „Iz prošlosti“ obsega šest novel jako različne vrednosti in moči. Prva, „Susedi“, je vaška idila, pisana s toliko tihe toplote, razumevanja malenkostnih prepričkov in toliko ostrine v črtanju značajev, da se je Sekulićeva ž njo povzpela med prve pripovedovavce vaških novel. S skoro rusko široko obširnostjo, ki pa ne utruja, pripoveduje Sekulićeva male konflikte med dvema sosedoma, Srbom in Nemcem, in vsak čas pričakujemo, da se bo idilično maliciozni spor zaradi ene edine vejice „carske kruške“, ki se je v svoji radovednosti pomolela na sosedovo zemljišče, poravnal v idilično-prijateljskem sporazumu. Toda nenadoma dobi spor politično lice in nedolžna zadevica se završuje kot del proslulega zagrebškega „veleizdajniškega“ procesa. Teško bi bilo reči, ali je z večjo spretnostjo slikana samozadovoljna bogata vas s svojimi bahaško dobrodušnimi in samozavedno ponosnimi kmeti, ali je bolj rafinirano izveden nenadni preokret, ki potegne v političen vrtinec ljudi, ki sploh ne vedo, kaj je politika in v čem so se „politično“ ogrešili. Kakor se blagodejno razliva po duši odmerjeno počasni ton pripovedovanja, ki se s toplo ironijo ozre na vsako najmanjšo podrobnost vaških malenkostnih senzacij in dogodkov, tako jedko se zadira v dušo odsekana ostrina sarkazma, ki s svojo pretiranostjo celotni vtis samo pojačava.

V drugi črtici „Vesnik“ si je ostala Sekulićeva najbliže svojemu prvotnemu značaju „Saputnikov“. Sekulićeva je zatekel izbruh vojne v malem kopališču v Srbiji. Od vsega, kar se godi okoli nje, pripoveduje samo to, kar odjekuje v njeni duši in samo zato, da pokaže mučno negotovost, ki jo je izpolnjevala prve dni vojne. Šest tisoč vojakov ne maršira zato skozi kopališče, da se poda na fronto, ampak zato, da zapusti v njeni duši vtis nečesa skrajno utrujenega in slabo opremljenega. Svoje spominke na cesarsko vojsko, na brhke „Kaiserjägerje“ s sijajnimi oblekami in predrznim obnašanjem obuja zato, da postane mučno prašanje, ali bo mogla srbska vojska odoleti taki sijajni armadi, neizmerno mučno in negotovo. Celo narava sama ji mora to negotovost povečati, ko gleda, kako martinček zasleduje in požre metulja. Na višku te negotovosti se pojavi vestnik, srbski vojak v opankah in s kmečko torbo. Toda srce ji prestane biti, ko zagleda

na njegovi rami uplenjen vojaški plašč golobje-sivkaste barve. Prvi znak zmage seljaka nad „Kaiserjägerjem“! V tej črtici ne gledamo dogodkov zunanjega sveta, ampak Sekuličeva nam pokazuje, kako so se dogodki in spomini strinjali v njeni duši v eno celoto, v eno samo veliko vprašanje. Pripovedovanje ne služi sebi kot cilj, ampak je samo sredstvo, poteza, ki naj daje sliki duševnega razpoloženja trdne in jasne konture.

Tretja novela „Šumanoviči“, je oddelek iz tragedije avstrijskih Srbov. Razmere, tradicija in „sveta dolžnost“ jih drži v avstrijski armadi, ko pa se spominjo, da so Srbi, da bi bilo njihovo mesto v vrstah tam onkraj Donave in Drine, je že prepozno; topovi na obeh bregovih Donave se že razgovarjajo v krvavem dijalogu. Sekuličina slika tiranskega in obenem dobrodušnega podpolkovnika Šumanoviča, kateremu šele njegov sin pokaže, da ima v duši tudi zavest narodnosti, ne pa samo Exerzierreglement, v svoji resnobi ni manj jasna, kakor Schönplugove karikature v svoji šaljivi pretiranosti. Slika duševne evolucije gimnazijca Slavka, ki se v mrtvem, zadušljivem tujinskem miljeju naenkrat prebudi in zave, da ne spada v ta milje, ki polagoma vbrizgava anacijonalnost, ampak med svobodne kmete v svobodni Srbiji, je mogla napisati samo žena, ki se zna popolnoma pogrezniti v tujo dušo. Pod moškim peresom bi taka slika postala morebiti objektivnejša, toda nikdar ne tako globoka. In žena, ki je to sliko naslikala, je morala biti Srbinja. Ostali Jugoslovani še dolgo ne bomo razumeli neupogljive, železne doslednosti srbskega značaja, ki preko razbite rodbinske ljubezni, preko vseh zunanjih in notranjih ovir gleda samo na cilj brez ozira na težkoče in ovire.

Ponesrečil pa se je pisateljici „Oduženi dug“. Niti pisatelj iz Bosne, ki pozna samo eno edino strast, namreč ljubezen do nesrečnega kmeta (v bosanskem pomenu besede), niti tragična smrt gizdalina iz Spodnje Madžarske, čigar življenje dobi šele v dotiki s pisateljem resno vsebino, ni dovolj psihološko fundirana. Zanimal pa bo seveda sarajevsko „čaršijo“, kajti v pisatelju bo vsak spoznal nesrečnega Petra Kočiča in uglašeni advokat avtomatske zgovornosti in vedno finih manir, ki si najprej preskrbi najboljšo partijo Sarajeva, potem pa z vso mogočo obzirnostjo in z malo srca rešuje agrarno prašanje, je hudo sličen enemu izmed aktivnih stebrov današnje radikalne stranke. Preko tega lokalnega interesa pa se Sekuličevi ni posrečilo dvigniti „Oduženi dug“ na višino občečloveškega sočustvovanja in umetniške zaokroženosti in poglobitve.

„Ka istom cilju“ opisuje pota dveh srbskih popov v Madžarski. Oba popa sta popolnoma različni naravi in njihova pota gredo navidezno daleč vsaksebi, toda oba pota dovedeta do istega cilja — v Arad, ki je poleg Zenice za avstrijsko-ogrske Srbe ravno tako simbol nečloveškega trpljenja, kakor Albanija in Krf za Srbe iz kraljevine. Pripovedko kazi proti koncu huda pregreška. Poziv prote Stanka v Beograd za časa avstrijske okupacije in preskušavanje njegove lojalnosti in zvestobe do države se čita, kakor kak skrivnostni kriminalni roman. Drugače pa sta osebi dobrodušnega telovadca in živega organizatorja popa Koje ter previdnega, korektnega prote Stanka tako živi in izraziti, da se Sekuličevi njen lapsus lažje oprostí. Njeno himno kraljevskemu Beogradu bo globoko razumel samo tisti, ki je kdaj iz Zemuna gledal, kako se na drugi strani Donave ponosni Beograd dviguje iz nižine na oblo brdo, ali pa kdor je šetal po Kalimegdanu in gledal pod seboj razprostrto slavovsko in ogrsko ravnico. Mesto, ki je od narave

ustvarjeno za to, da v njem prebiva kralj, mesto, ki je postalo vzvišeni simbol celega pokolenja, je našlo v Sekuličevi pesnika, kakor nobeno drugo mesto pri nas. Druga mesta so opevali kot kraje sanj, lepote in spominov na sijajno preteklost, Sekuličeva pa opeva Beograd kot simbol dela, kljubovalnega ponosa in jamstvo velike bodočnosti.

Končno tudi Sekuličina „Jedna noć na Slovenskom Jugu“ ne spada med uspele stvari v tej knjigi. Ima sicer nekaj nežnih slik otroške duše, toda mešanje simbolizma in spiritizma, še bolj pa prevelik vpliv slučaja je črtici zelo na škodo.

Rekli smo že, da značijo novele „Iz prošlosti“ skok v razvoju Isidore Sekuličeve. To je samo deloma res. Do neke meje so novele „Iz prošlosti“ nadaljevanje „Saputnikov“. Skozi vseh šest novel jo spremlja vroča ljubezen do domovine kot sopotnik, ki je izpodrinil vse druge in neomejeno kraljuje nad vsem njenim bitjem. Zarka ljubezen do domovine preveva vseh šest novel. Pozna pa tudi neizbežno posledico ljubezni, sovraštvo do sistema, ki je z mukami in trpljenjem učil to ljubezen in kakor je ljubezen visoka, tako je mržnja globoka.

Veliko sposobnost Sekuličeve za karakteriziranje oseb dokazuje cela vrsta ljudi, ki jih srečamo v njeni knjigi. Gazda Petar, podpolkovnik Šumanović, pop Koja in prota Stanko i. t. d. so žive osebe, ki smo jih v nedavni prošlosti tudi v življenju pogosto srečavali. Dobro karakterizirane osebe se gibljejo v ravno tako dobro očrtani okolici. Petrova vas, Šumanovičev rodbinski krog, Kojina cerkev in človeška okolica so slikane z isto plastičnostjo, kakor osebe same. V značaj osebe in njenega miljeja se poglobi Sekuličeva z vso dušo, z naravnost nadžensko sposobnostjo sočustvovanja. Glavno sredstvo za živo pripovedovanje in črtanje značaja ji je kontrast. Tiha vas in burni politični val, ki se izlija nad njo, sveti večer in brutalna hišna preiskava, izmučena srbska vojska in naduti, vse-mogočni „Kaiserjägerji“, okrogli, naivni pop Koja in resni, korektni prota Stanko je samo par primerov, ki bi se dali pomnožiti z mnogimi primeri iz ostalih novel. Škoda, da je Sekuličeva šla predaleč v izrabljanju kontrasta. Tako daleč bi ne smela iti, da se srečata brata na bojnem polju, eden v srbski, drugi pa v avstrijski armadi. In njun razgovor ni več naraven, ampak teatralično patetičen.

Končno bi bilo mnogo boljše, da Sekuličeva ni poskušala dajati slik napadanja in boja v fronti, ker vsak čuti, da so te slike izumetničene. Kolika je razlika med slikanjem bombardiranja Beograda, ki ga je Sekuličeva pač sama doživela, in med sliko infanterijskega napada na bosanski meji, ki dokazuje sicer njeno živo fantazijo in vendar ne more oživetiti čustva, da se giblje v realnosti. Slike s fronte bi smeli pisati samo tisti, ki so jo res doživeli v fronti, ne pa v domišljiji.

„Iz prošlosti“ spada med najboljše, kar nam je do sedaj nudila jugoslovanska literatura kot plod vojnih let. „Iz prošlosti“ sicer ne nosi na sebi znakov kakega duševnega preporeda, toda dosti jasne znake duševne poglobitve.

Dr. G. Čremošnik.

Ivo Zoričić: Poljoprivredne prilike Hrvatske i Slavonije s osobitim obzirom na agrarnu reformu. Osijek 1919. 134 str. Cena 8 K. Pričujoča knjiga tvori tenten doresek k problemu agrarne reforme, ki je trenutno najaktualnejše prašanje v naši politici. Nanaša pa se le na razmere v Hrvatski in Slavoniji. Tehtnost knjige ne leži toliko v načelnem stališču, ki ga zavzema avtor do agrarne reforme; avtorja bi namreč v tem oziru imenovali konservativnega, ker je le za

bistveno omejeno in pogojno razdelitev veleposestva. Največjega vpoštevanju vredne pa so njegove navedbe o današnjem gospodarskem stanju banovine, o obstoječih zemljedelskih razmerah, ker nam kažejo žalostno sliko gospodarske zaostalosti kmetijskega prebivavstva Hrvatske in Slavonije. Po avtorjevem naziranju sploh bistvo agrarne reforme ne obstoja v razdelitvi zemlje, temveč v zboljšanju načina obdelovanja zemlje, ki jo kmet že ima. Zakaj po njegovem naziranju ni pomanjkanje kulturne zemlje vzrok težkega gospodarskega stanja kmeta, marveč dejstvo, da kmet ne obdela vse kulturne zemlje, ki jo ima, da jo obdeluje na primitiven ali površen način (skoro brez izjeme še z lesenim plugom!), da lahko-miselno opušta poljsko delo doma in se izseljuje. Silno poučen je n. pr. opis gospodarskih razmer v Liki, v županiji modruško-reški. Navaja interesantno statistiko, da imajo one občine, ki kažejo upadek prebivavstva zaradi izseljevanja v Ameriko, dovolj kulturne zemlje, dočim se občine, kjer kaže prebivavstvo prirastek, razprostirajo na kraških tleh ter imajo zelo malo kulturnih tal, kajti Ličan, ki je bil vajen vojaskih graničarskih poslov, se še danes le nerad bavi s poljedelstvom. Raje je delavec v rudokopu, raje lomí kamen ali seka šume, kakor da bi vzel v roke motiko in se z vnemo lotil poljskega dela. Značilno je, kar navaja avtor o tujih priseljencih: njih gospodarstva soje povsod višje od domačih in donajajo seveda tudi več dohodkov.

Najaktualnejša potreba Hrvatske, aktualnejša od razdelitve zemlje, je po avtorjevem naziranju: dvigniti splošno izobrazbo kmeta, zakaj mnogokje je do 90 % prebivavstva šteti med analfabete. Treba je dvigniti gospodarsko izobrazbo kmeta s kmetijskimi in primernimi gospodarsko-strokovnimi šolami. Dalje je vpričo dejstva, da je kmetijska žena le premnogokrat slaba gospodinja, ženo intelektualno dvigniti in jo privedi v strokovne gospodarske šole. Ker je na Hrvatskem strašno malo kmetovavskih strokovnjakov, je treba dvigniti, razširiti in modernizirati gospodarski študij inteligence, saj so celo podatki uradne gospodarske statistike nezanesljivi, nestrokovnjaški. Javna uprava je storila v prejšnjem režimu za zboljšanje gospodarskih razmer bistveno prenelo; treba je regulirati hudournike in reke, ki poplavlajo, treba je ustanoviti vzorna gospodarstva, kmetom v zgled — ravno na tujcem zaplenjenih veleposestvih, treba je slednjič s pomočjo zadrug in delniških družb industrijalizirati zemljedelstvo in zboljšati prometna sredstva.

Na podlagi statistike kaže, da se nahaja v Hrvatski in Slavoniji poprek le 13 % površine kulturne zemlje v rokah srednjega in veleposestnika (več kot 100 oralov), dočim je 37 % kulturne zemlje last malega posestnika (pod 100 orali).

Nadalje obravnava avtor v podrobnem gospodarsko stanje peterih župnij, ki jih pozna natančno iz dobe svojega službovanja, opozarjajoč posebej na pridelke, katerih pridelovanje obeta relativno najvišjo rentabiliteto. Kljub že podarjenemu konservativnemu stališču glede razdelitve veleposestev, stališču, ki ga ni težko ovreči ali vsaj bistveno predrugačiti, nudi knjiga jasen in silno poučen vpogled v dosedanje „poljoprivredne“ razmere banovine. Obenem pa kaže bogato vsoto strokovnega poznavanja dejanjiskih potreb. Naj se agrarna reforma izvede tako ali malo drugače, jasno je, da se bo morala tehnična reforma zemljedelstva gibati v smeri, ki je tako realistično in večje podana v pričujočem delu.

Anton Melik.

KRONIKA.

Vasićeva knjiga „Karakter i mentalitet jednog pokolenja“ je prošla brez diskusije o njeni vsebini. Par revij je sicer prineslo referate o njej, toda nobeden ni razmotrival pravilnosti ali nepravilnosti njenih zaključkov in rezultatov, kar je toliko bolj čudno, ker se dandanes že vsak uvodničar političnih dnevnikov bavi s psihologijo narodov in filozofijo zgodovinskega razvoja. Po tem splošnem nagnenju današnje inteligence, da dovaja današnji razvoj dogodkov v kolikor mogoče globoko psihološko in filozofsko zvezo s preteklostjo in bodočnostjo, bi človek pričakoval, da bo Vasićeva knjiga našla več razumevanja in razpravljanja, kakor se je to res zgodilo. Ocenjevalec beogradsko-novosadskega „Dneva“ jo je smatral kot nekako patrijotično delo, v katerem je avtor „savesnošču ozbiljnog naučenjaka, pa ipak lepim literarnim i bogatim stilom razgradio tačno sve psihološke motive i osobine, što pružiše snage našem napačenom pokoljenju, da izdrži sedmogodišnja krvava iskušnja i privede kraju grandiozno delo našeg oslobođenja“. Ocenjevalec „Knjiž. Juga“ jo na drugi strani presoja samo kot knjigo, polno nerodnih stilističnih napak in naivnih izrazov, ki se žal res najdejo v knjigi v precejšnjem številu. Skoro najboljša je še ocena *Melika*, ki po svojem bistvu ni ocena, ampak referat vsebine s kratko opazko, da je Vasićevo razglabljanje včasih preidilničnega značaja.

Knjiga je v prvi vrsti užaljen protest proti znanemu psihologu *Gustavu Le-Bonu*, ki se izraža o balkanskih narodih jako omalovaževalno in maliciozno. Balkanski narodi, seveda tudi Srbi, so po Le-Bonovem mnenju nesposobni, da kulturno napredujejo, polni najbesnejšega sovraštva do Turkov in do svojih balkanskih sosedov. Komaj osvobojeni turškega jarma obračajo vso svojo mržnjo proti svojim sosedom in se masakrirajo brez milosti. Zato je bilo turško suženjstvo za njih najboljši politični režim, režim, ki je bil najbolje prilagoden njihovi mentaliteti. Vasić je naravno taka kruta in očitno krivična sodba zbolela in v dolgem razpravljanju o lastnostih Srbov poskuša pobijati Le-Bonovo nazoriranje vsaj v kolikor se tiče Srbov.

Ta trud pa je na eni strani brezuspešen in skoraj smešen, na drugi strani pa popolnoma zagrešen, kar se tiče načina, po katerem je hotel izpodbiti Le-Bonove trditve. Zanimivo je, da se Vasić ni trudil, da bi dokazal, da so Srbi sposobni za napredovanje v kulturi, ampak da se je z vso silo vrgel na to, da dokaže, da Srbi ne poznajo plemenske mržnje, tudi ne proti svojim stoletnim zatiravcem Turkom in pa, da so miroljuben narod. Da bi dokazal, da Srbi ne poznajo te mržnje, pripoveduje, kako so srbski vojaki prijateljsko občevali s Turki v Stari Srbiji in kako so viteško ravnali z Bolgari v bojni črti. Vsak lahko vidi, da stoji tako dokazovanje na jako slabi podlagi, ker zamenjuje psihologijo posameznika s psihologijo mase. Primerov viteškega in človekoljubnega medsebojnega občevanja vojakov in civilistov „sovražnih“ narodov bi lahko našli na milijone in vendar bi nobenemu ne padlo v glavo, da bi trdil, da se dotični narodi, katerim pripadajo viteški vojaki, ne sovražijo med seboj. Čudno je, da je mogel Vasić zabresti v tako napako, ko bi že kot človek, če ne kot učenjak moral vedeti, da je psihologija posameznika nekaj temeljno različnega od psihologije mas. Mlatil bi prazno slamo, ako bi hotel naštevati slučaje, ki dokazujejo, kako

je kak človek kot pojedinca popolnoma drugo bitje, kakor pa isti človek v družbi z drugimi. Na ta način ne bo nikdar dokazal, da Srbi ne poznajo rasnega sovražstva in njegova knjiga se zdi kakor obširnejša diplomatska nota pretkanega diplomata, ki smelo in resno trdi stvari, katerih sam ne verjame. Odkritosrčen bravec se skoraj sramuje, ker najde v knjigi odločno zanikana svoja tako primarna čustva, kakor je sovraštvo do nesimpatičnih narediv, ki ga vsak drugi tako odkrito priznava. Mislim, da se Srbu ni treba niti najmanj sramovati, ako n. pr. Kováč v „Savremenuku“ priznava, da sta na macedonski fronti udarili dve besni mržnji druga na drugo in ravno tako lahko Slovenec mirne duše prizna, da globoko mrzi Italijana in Nemca, kakor mu Nemeč in Italijan iz dna duše povračujeta njegove simpatije. Dckler ne najdemo znanstvenega merila za jakost mržnje, lahko tvdi brez ovinkov priznavamo, da se na Balkanu sovraži temeljitejšje in ostrejšje, kakor na severu, pa bodisi temu kriva geografija, ki nas je postavila v južne, bolj vroče kraje, bodisi zgodovina, ki nas je stoletja učila samo bridkost mržnje proti tlačitelju, bodisi instinkti, podedovani od pradedov. V nobenem slučaju se nam naših prvobitnih čustev ni treba sramovati in jih zakrivati, še manj pa zanikavati.

Še težje je dandanes govoriti o miroljubnosti, oziroma bojaželjnosti kakega naroda. Gotovo je, da so danes miroljubni vsi narodi, ki so sodelovali v svetovni vojni. Gotovo je tudi, da so celó v mirnih časih nekateri narodi bojaželjniji kakor drugi. Ali pa mi Slovani, torej tudi Srbi, spadamo med miroljubne ali med bojaželjne narode, naj si vsak odloči sam po svojem okusu. Originalna ni Vasičeva trditev o miroljubnosti Srbov, ker je isto trdil že cesar Mavricij o balkanskih Slovanih, cesar Konstantin Porfirogenet o Hrvatih posebe in romantik Herder o vseh Slovanih sploš. Zgodovina govori včasih nekoliko drugače, o Čehih n. pr. že v 10. stoletju, da so bili „plus fortitudine quam fortuna donati“, toda kakor rečeno, v tem oziru se ravna lahko vsak po svojem okusu. Da postajamo vsaj Slovenci vedno bolj miroljubno pleme, bi se dalo menda statistično dokazati po vedno bolj miroljubnem poteku nedelj in cerkvenih shodov, ki so svojedobno nudili najlepšo priliko za izražanje bojaželjnosti. Ali se bo pokazala ta bojevitost kdaj v drugi smeri in drugi zunanosti, bo pokazala bodočnost. Dokler pa hočemo biti mlad narod, nam tudi malo nemirne bojevitosti ne bo škodilo v našem ugledu na zunaj, še manj pa svežosti na znotraj.

Vasičovo dokazovanje pa ne sloni samo na slabotnih in nepravilnih zaključkih, temveč je tudi popolnoma brezuspešno. Ako je Vasič pisal knjigo za Le-Bona, bi si bil lahko mislil, da ga ž njo ne bo spreobrnil že zaraditega ne, ker Le-Bon slovenske knjige ne bo čital. Tudi ako bi jo čital in ako bi knjiga bila globokejša, kakor je v resnici, bi to malo koristilo. Naziranje spada pri vsakem človeku v verska čustva in teh ne more nihče odstraniti niti z najjačjimi dokazi. Pač pa bi bil lahko Vasič Le-Bona diskreditiral, ako bi bil pokazal, odkod je Le-Bon zajemal svoje znanje o balkanskih narodih. Le-Bon je spoznaval Balkan v Mostarju, kakor pripoveduje Vasič, in mislim, da bi se ne motil preinudo, ako bi smatral njegova naziranja kot izraz uradnih, oziroma uradniških avstrijskih krogov na Balkanu. Pri čitanju citatov iz Le-Bona — cela knjiga je žal nedostopna, ker je izšla med vojsko — se mi vsaj zdi, da sem slične nazore slišal že zdavnaj prej, in sicer iz ust nekega bivšega avstrijskega uradnika. Po svojem rojstvu je bil ta človek poljski žid, po svoji izobrazbi c. in kr. feldwebel, ki se je udeležil okupacije, pozneje pa prestopil v civilno službo in postal politični adjunkt in vodja raznih

političnih ekspozitur. Besedo „Srb“ je redko izgovoril brez atributa „prokleti“, in o ostalih Balkancih se je navadno čula sodba „Bande“. In omenjeni uradnik v svoji sodbi ni bil pojedinec, ampak tip cele generacije importiranih uradnikov, ki so globoko zamrzeli Balkan vsled njegove zaostalosti in primitivnosti in ki so bili v svoji mrznji slepi za dejstvo, da se je kulturni nivo teih omrženih „Balkancev“ razmeroma naglo dvigal. Kakor rečeno, bi se menda ne motili preveč, ako bi trdili, da izvira Le-Bonova sodba iz teh krogov. Sorodna ji je vsaj zelo in krivična in nenormalno pretirana za eno veroizpoved, kakor tudi za drugo. Antipatija in nepoznavanje duše je Le-Bona dovedlo v en ekstrem, stremljenje, da Srbe prikaže v kar najboljši luči, pa Vasića v drugega. Krivično je naziranje in sodba Le-Bona, netocne so trditve Vasićeve.

Jako neprijeten vtis dela tudi peti odstavek Vasićeve knjige o „demokratski“ tezi Tolstega in „aristokratski“ tezi Nietzscheja, ker kaže, kako malo si je Vasić ogledal zgodovino historijografije. Vasić nam predstavlja Nietzscheja kot duševnega voditelja onih, ki smatrajo potek zgodovinskega razvoja za rezultat izjemno nadarjenih vojskovodij in državnikov, za produkt pojedincev, Tolstega pa predstavlja kot voditelja onih, ki „v anonimnih masah gledajo prave pokretače zgodovine“. Vasić bi bil lahko videl, da je Nietzsche samo en član v dolgi vrsti zgodovinarjev od časa Crkov pa do danes, ki jih navadno štejemo v takozvane „politične“ zgodovinarje, in da Tolstoj ni bil prvi in ne glavni med onimi, ki so kult pojedinih velikih oseb zametavali in na njihovo mesto kot gonilno moč svetovnega razvoja postavljali druge faktorje, bodisi ideje, bodisi maso, bodisi gospodarske, življenjske potrebe.

Kolikor so nekateri deli Vasićeve knjige slabokrvni in nezadovoljujoči, toliko so zopet drugi boljši. Nekatera izmed Vasićevih opazovanj so točna in kažejo sposobnost vglabljanja v psiho naroda in sposobnost, da ta opažanja dobro izrazi. V vsej spominski literaturi Srbov, ki je do sedaj že precej obilna, se ne najde tako dobro slikano duševno stanje Srbov za časa poraza in umikanja preko albanskega gorovja, kakor pri Vasiću. Njegov opis umiranja Srbov na Krfu in Otoku Smrti je v svoji kratkosti in neposrednosti nenadkriljiv. Slika Srbov v Solunu in na macedonski fronti je sicer res zelo „idilična“, toda bo odgovarjala resničnemu duševnemu stanju. Redko je kaka knjiga nudila poleg toliko nezadovoljivega v vsebinskem in formalnem oziru toliko dobrega in zdravega.

Dr. G. Čremošnik.

„Savremenik“ (1919, str. 576) govori o težkočah, ki jih je imel pri sestavljanju informativnega dela in pravi med drugim: „Uredništvo se obračalo nekoliko puta i na različite adrese radi stalnoga izvješćivanja o književnim i umjetničkim prilikama recimo, kod Slovenaca, ali s nikakovim uspjehom. Čini se, da Slovincima nije do toga, da narod i u drugim dijelovima naše države upozna njihov rad i nastojanja na književnom i kulturnom polju uopće.“ Za te neuspehe so sicer v prvi vrsti odgovorne one „adrese“, vendar pa treba reči, da Slovinci na tem sami nismo toliko krivi. Naša peresa imajo pri nas samih doma dela čez glavo, kar ni nobeno čudo: vinograd je velik, delavcev pa malo. Sploh pa je precej upravičen dvom, ali je baš ta pot za medsebojno spoznavanje in zblizevanje najprimernejša. Ne vem, ali bi pisanje kakega Slovenca v „Savremeniku“ o slovenski literaturi pridobilo onemu ducatu Hrvatov, ki bere slovenske knjige, še kakega novega člana. Isto velja v enaki meri za slovenske liste. Nas Slovence

zanima precej v večji meri, kako sodijo Hrvatje o naši literaturi in umetnosti. „Vsak berač svojo malho hvali“ — če pa bo pohvalil tujo, bo ta hvala tem več zalegla. Ne bojmo se pri tem izreči tudi kako pikro, odkritosrčno besedo: način, kako jo bomo prenesli, bo nekako merilo za našo kulturno zrelost. In da smo kulturno zreli, o tem smo vendar tako zelo prepričani. Kaj ne, da? — Naravnost krivico pa nam je storil A. Milčinić s pavšalno, lahkomišino trditvijo, ki jo je izrekel v drugem stavku. Eden prvih res „jugoslovanskih“ aktov naše vlade je bil oni, s katerim se je vsem našim tiskarjem že v sredi decembra 1918 (!) naložilo, da morajo pošiljati vse svoje publikacije vseučiliški knjižnici v Zagrebu in narodni knjižnici v Beogradu. Tam v vseučiliški knjižnici v Zagrebu si lahko hrvaški literatje — v Zagrebu je celokupno literatstvo zbrano! — pogledajo naše publikacije in se informirajo „o književnim i umjetničkim prilikama... kod Slovenaca“. Državna licejska knjižnica v Ljubljani, centralna slovenska knjižnica, pa iz Hrvatske do danes še ni dobila niti — papirčka. Da bi bila taka reciprociteta lep akt kurtoazije in da je ta reciprociteta že od srede julija 1919 z odlokom ministrstva za notranje zadeve tudi formalno izrečena, tega si tukaj že skoro ne upam zapisati. — Medice, cura te ipsum!

Državno in kulturno jedinstvo je oni veliki problem, ki giblje danes toliko umnih peres, ki res da večkrat pišejo brez dovoljnega poznavanja preteklosti, v kateri vendar korenini vsa naša kultura, kar je imamo, kakor tudi brez pravega poznavanja kulturnega kapitala in razvojnih sil, ki so nam na razpolago in ki bi jih trebalo samo uravnati v pravo smer ali jih vsaj ne ovirati.

Umevno je, da stoji pri teh rečeh v ospredju jezik, kot najjasnejši izraz in gibalno kulture in da se toliko govori in piše o jezikovnem prašanju — kakor da smo v stari Avstriji* — dasi je v administrativni praksi že davno rešeno in kakor se je videlo, brez kakega nasprotovanja. A. Belić, profesor univerze v Beogradu, poroča v svojem spisku „L'avenir des langues dans la Péninsule Balkanique“ (Paris, 1919) o knjigi pariškega slavista in primerjajočega filologa A. Meilleta „Les langues dans l'Europe nouvelle“ (Paris, Payot, 1918) in posebe o stališču, ki ga je v njej zavzel Meillet glede macedonščine. Strinja se z njim v tem, da se macedonščina ne sme povzdigniti v književni jezik, ampak da morajo Macedonci prevzeti srbohrvaščino. Ne strinja pa se z njim v tem, da naj Slovenci sprejmemo srbohrvaščino za književni jezik, kar bi po Meilletovem za nas ne imelo nobenih težkoč. Iz Belićevih besed — knjige same nimam pri rokah — posnemam, da želi Meillet to od nas zaradi tega, ker je človek, „qui regrette le morcellement des langues européennes“ in ki „désire, autant que possible, réduire leur très grand nombre“. Meillet je daleč znan kot znamenit filolog in pač dobro ve, da mora filolog jezikovnim dejstvom mirno, hladnokrvno gledati v oči in da pred njimi ni mesta za kako „obžalovanje“ ali kake — „želje“. Belić pravi, da je za sedaj dovolj, če se med seboj razumemo, vse drugo treba prepustiti bodočnosti. Ta bo ustvarila enotno civilizacijo v vsej Jugoslaviji in ta enotnost bo ustvarila tudi svoj enotni jezikovni izraz.

Praktične nasvete, kako bi se pospešilo „Jugoslovensko jedinstvo“, podaja pod tem naslovom N. Bulić, profesor beograjske univerze („Jugoslavenska Njiva“, 1920, 22--24). Slovenščina mu je „jedan dijalekat srpsko-hrvatskog jezika“, v

* Nekoliko drugače je vendar: stara Avstrija je razlikovala „kulturne“ in „nekulturne“ jezike, mi razlikujemo „jezik“ in — narečje!

principu sodi glede bodočnosti kakor Belić, vendar pa podaja praktične predloge, kako se naj ta razvoj pospeši: „Što mi želimo, to je da svi Južni Sloveni znaju oba jugoslovenska jezika. slovenački i srpsko-hrvatski. Sredstvo, kojim će se to postići, neka, u glavnom, bude knjiga i škola: osnovna, srednja i viša. U svima tim školama. po celom našem kraljevstvu, bez ikakvog izuzetka, treba da se uči i onaj naš jezik, koji se u tom kraju ne govori. U nižim školama bi se naučili prvi elementi; i to bi bila velika dobit. U srednjoj školi, Srbin i Hrvat morao bi temeljito savladati slovenački, a Slovenac srpskohrvatski.“ Ta zahteva je daleč pretirana, posebno gledé nižje šole, pisec očividno nima pojma o njenih nalogah in njenem namenu. Hvalimo Boga, če se bo Macedonec v ljudski šoli poleg mnogih drugih reči naučil vsaj srbohrvaščine in bodimo zadovoljni, če si bo v srednji šoli pridobil vsaj pasivno znanje slovenščine in če bo to znanje res tudi uporabljaj. Isto velja mutatis mutandis za vse druge pokrajine!

Da se naj državni uradniki po vsej kraljevini „premešajo“, tudi ni srečna misel — če bo kak Slovenec političen uradnik v Vranju, se bo res naučil srbohrvaščine (najprej se bo moral naučiti dijalekta „Ivkove slave“), zelo dvomljivo pa je, da se bodo ljudje od njega naučili slovenščine, kar pisec pričakuje. Ne gledé na to, da potrebujemo v današnjih časih v državnih službah ljudi, ki dobro poznajo svojo okolico in njeno dušo!

Nasvet, da naj se v svrhu jezikovnega spoznavanja „u stotinama hiljada“ natisnejo najboljša jugoslovenska književna dela in razdele med nas zastonj ali po zelo nizki ceni, je danes praktično neizvršljiv. Kar danes izide srpskih knjig, so nam Slovencem in Hrvatom zaradi valute predrage, glede naših knjig med Srbi pa razmere danes neuda niso bistveno različne od onih, ki jih kaže uradna statistika srbske narodne knjižnice v Beogradu, priobčena v „Godišnjaku srpske kraljevske akademije“ od leta 1910. naprej! To, kar si v svojem lepem idealizmu želi pisec — in kar si odkrito želimo mi vsi! — se po tej poti, ki jo on nasvetuje, ne bo zgodilo „u najkraćem roku“. Idealizem, in celo najlepši, sam zase, je brez poznavanja faktičnih razmer, dejstev in razpoloženja (o katerem pa tukaj niti ne govorimo!) slab vodnik! Lahko sicer kaže cilj, toda edino znanje je, ki kaže metodo čela, uspešno pot do cilja.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z * označene so natisnjene v cirilici):

Bartulović, Niko. Kuga. Drama u tri čina. Zagreb. Ign. Granitz. 1919. 104 str. 13 K.

* **Bergson, Henri.** O smehu. Esej o značenju smešnoga. Preveo S. Džamonja. Beograd. S. B. Cvijanović. 1920. 147 str. 5 d.

Čapuder, Karl. Naša država. Zemljepisni pregled s statističnimi tabelami. Maribor. Cirilova tiskarna. 1919. 3-50 K. (Cirilova knjižnica 1.)

* **Car i revolucija.** [Napisali] Dimitrije Merežkovski. Zinaida Hippius. Dimitrije Filozofov. Preveo Djordje Pejanović. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1919. 229 str. 4 d.

* **Corović, Svetozar.** Brdjani. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1919. 122 str. 2-50 d.

Debeljak, Ante. Solnce in sence. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1919. 93 str. 8 K.

Dostojevskij, F. M. Bele noči. Mali junak. Preložil Dr. Vlado Borštnik. V Ljubljani. Zvezna tiskarna. 1920. 152 str. 10 K. (Narodna knjižnica 10—12.)

* **Janković, Milica.** Kaludjer iz Rusije. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1919. 47 str. 60 p. (Mala biblioteka 220.)

* **Jerome Jerome.** Dokone misli jednog dokonjaka. Knjiga za dokone sate. Preveo s engleskog Dušan Šijan. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1919. 137 str. 3 d. (Odabrana biblioteka 13.)

* **Jovanović Zmaj, Jovan.** Cika Jova maloj Srbadiji. Novo, ilustrovano izdanje dečjih pesama. Beograd. S. B. Cvijanović. 1920. 62 str. 2-50 d.

Kogoj, Marij. Troje solospjevov s spremljevanjem za glasovir. [Wien.] (Waldheim-Eberle A. G.) 1919. 11 str. 8 K.

Koledar družbe sv. Cirila in Metoda za prestopno leto 1920. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. 1920. 146 str. 8 K.

* **Kuprin, A. I.** Novele. Prevod Nik. Vidakovića. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1919. 122 str. 1-80 d. (Mala biblioteka. 214—6.)

* **Lazarević, L.** Beleške iz okupiranog Beograda (1915.—1918.) Beograd. S. B. Cvijanović. 144 str. 4 d.

* **Mazzini, Giuseppe.** Dužnosti čovekove. Preveo i predgovor napisao Sava N. Kosanović. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 167 str. 1-80 d. (Mala biblioteka 217—9.)

Milošević, Božo. Glas naroda — glas Boga. Zagreb. Naklada „Obnove“. 1920. 16 str. 2 K.

* **Palavestra, Jovan V.** Sivi vidici. Pripovetka. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1919. 94 str. 1-80 d. (Mala biblioteka 224—6.)

Pavčič, Josip. Klavirski album za slovensko mladino. Zbirka slovenskih narodnih motivov. Za nižjo in srednjo stopnjo klavirskega poduka. V Ljubljani. „Glasbena Matica“. 39 str. 16 K.

Podkrajšek, Henrik. Veliki slovenski spisovnik. Zbirka pisem, listin in vlog za zasebnike, trgovce in obrtnike. V Ljubljani. Kleinmayr in Bamberg. 1919. 437 str. 24 K.

Renderings, English. [By] James W. Wiles. [V Ljubljani 1919. Natisnila „Učiteljska tiskarna.“] N° 50.: Prešeren, The unwedded mother. — N° 51.: Prešeren, Lost faith. — N° 52.: Gregorčič, Alone. [S paralelnim izvirkom.] Po 1 K.

* **Sekulić, Isidora.** Djakon Bogorodičine crkve. Zagreb. Z. i V. Vasić. 256 str. 6 d.

Štríbrný, D. Š. Gregorčič. V Praze. 1918. 85 str. (Otisk z „Časopisu musea král. českého, 1918.)

* **Šantić, Aleksa.** Pod maglom. Slika iz gornje Hercegovine. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1920. 38 str. 60 p. (Mala biblioteka 150.)

Širok, Karel. Jutro. V Trstu. (Samozaložba. — Tisk tiskarne Edinost.) 77 str.

Zupanić, Niko. Ave Illyria. Préface de Jean-André Mercier. Avec 2 cartes et 13 planches hors texte. Paris. Édition Levé. 1919. 164 str. 4,5 fr.

Priporočilo častitim naročnikom 'Ljubljanskega Zvona'

Največja zaloga raznovrstnega papirja, kancelijskega, ovijalnega, raznih šolskih in pisarniških potrebščin. Razglednice en gros et en détail.

Velika knjigovoznica, v kateri se izdelujejo vezi od najpreprostejše do najfnejše. Platnice in vezi za razne hranilnice in posojilnice.

Tisk na trakove, razne reklamne table v zlatu, aluminiju itd., passepartout v mnogovrstnih izvršitvah. Tisk na žalne (pogrebne) trakove se takoj izvrši.

Tvornica papirne in kartonažne industrije J. BONAČ SIM, Čopova ulica, Ljubljana.

Vljudno priporoča **Ivan Bonač.**

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani

Prešernova ul. št. 7

sprejema naročila na
vse tu- in inozemske
časopise, revije ter
vse knjige

Založništvo
umetniških
razglednic

Marija Tičar
Ljubljana

Manufaktura * moda * konfekcija

Vedno v zalogi: prvovrstno tu- in inozemsko manufakturno in modno blago; solidne obleke, zimske in športne suknje, površniki, za gospode in dečke pelerine lastnega izdelka ter po najnovejših krojih, dežni in cestni plašči, športne čepice, perilo itd.

Prva kranjska razpošiljalnica SCHWAB & BIZJAK

v Ljubljani, Dvorni trg 3 (pod Narodno kavarno)

Lastni modni atelje

Tiskovna zadruga v Ljubljani

Sodna ulica števil. 6

priloga sledeče knjige:

DOSTOJEVSKIJ:

Besti, roman v 4. delih (I. zvezek Prevodne knjižnice.)

Broš. 30 K, vez. 40 K, po pošti priporočeno 1 K 80 v več.

GONCOURT:

Dekle Eliza, roman. (II. zvezek Prevodne knjižnice.)

Broš. 8 K 50 v, vez. 11 K, po pošti priporočeno 1 K 40 v več.

Stritarjeva antologija z obširnimi uvodom dr. Iv. Prijatelja.

Broš. 16 K, vez. 20 K, po pošti priporočeno 1 K 60 v več.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

I. zvezek. Broš. 22 K, po pošti priporočeno 1 K 60 v več.

II. zvezek. Broš. 15 K, po pošti priporočeno 1 K 60 v več.

CVETKO GOLAR:

Rožni grm. Zbirka pesmi.

Broš. 6 K, vez. 9 K, po pošti priporočeno 1 K 30 v več.

ANTE DEBELJAK:

Solnce in senca.

Broš. 8 K, vez. 12 K, po pošti priporočeno 1 K 30 v več.

ANTON MELIK:

Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del.

Karton. 12 K, po pošti prip. 1 K 50 v več.
A. SIČ:

O slov. narodnih nošah.

Broš. 3 K 50 v, po pošti prip. 1 K 20 v več.

Dr. AL. ZALOKAR:

Ljudsko zdravje.

Broš. 4 K, po pošti priporočeno 1 K 20 v več.

Dr. BOGDAN DERC:

Dojenček, njega negovanje in prehrana.

Broš. 4 K, po pošti priporočeno 1 K 20 v več.

Dr. J. DEMSAR:

Spolne bolezni.

Broš. 6 K, po pošti priporočeno 1 K 20 v več.

MILCINSKI:

Tolovaj Mataj.

Vez. 0 K, po pošti priporočeno 1 K 40 v več.

Ljubljanski Zvon, letnik 1919.

Broš. 40 K, po pošti kot zavitek 5 K več.

Omladina.

Oton Župančič: **Mlada Pota.**
S sliko postovo. Cena 12.—
Uez. 14.—

Oton Župančič: **Sto Ugank.**
Za mladino Uez. 3.—

Uladimir Levstik:

Zapiski Tine Gramontove.
Uez. 8 —, broš. 6.—

Fran Albrecht:

Mysteria Dolorosa.
Uez. 6.—

Rabindranath Tagore:

Rastoči Mesec. Uez. 10.—

G. Flaubert-Župančič:

Tri povesti. Uez. 7.—
broš. 5.—

Chesterton-Župančič: **Četrtek.**
Fantastičen roman. Uez. 7.—
broš. 5.—

Dr. Joža Glonar:

Naš Jezik. Uez. 3.—

Milko Brezigar:

**Osnutek slovenskega
narodnega gospodarstva.**
Broš. 6.—

Dr. R. Nachtigall:

**Južnoslovansko-italijansko
sporno vprašanje.** Broš. 1.—

Spominu Ivana Cankarja.

U prid Cankarjevemu
spomeniku Broš. 2.—

Naročila sprejema

„Omladina“, Ljubljana, predal št. 78.

po naročenih cenah; v knjigarnah se cene višje.